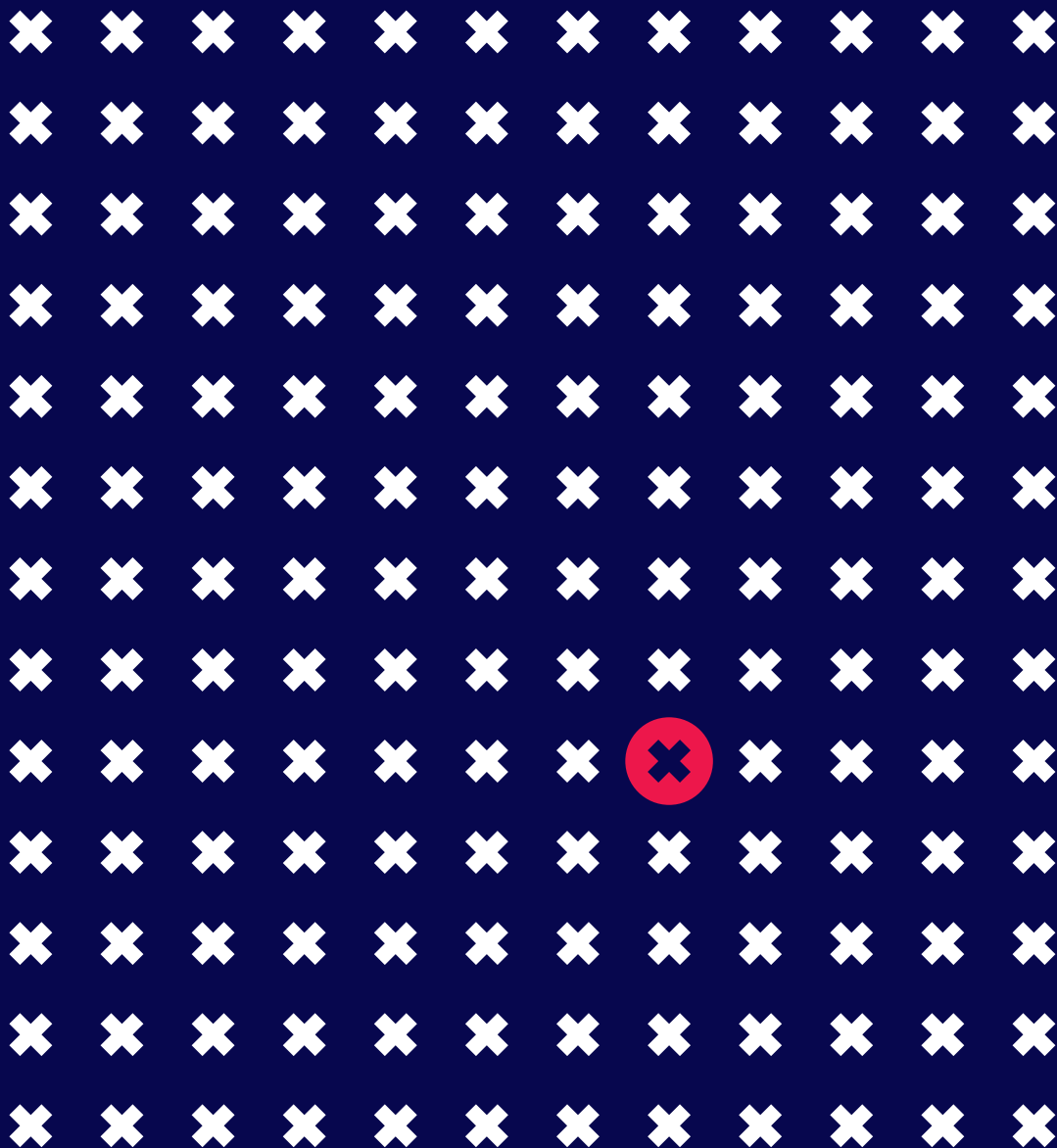
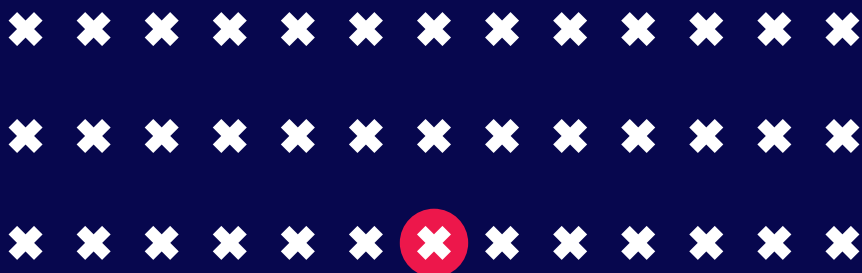

MUNGESA POLITIKE RINORE:

Analizë për pozitën e të rinjve në zgjedhjet
parlamentare të vitit 2020

**MUNGESA
POLITIKE
RINORE:**

**Analizë për pozitën e të rinjve
në zgjedhjet parlamentare të
vitit 2020**

Shkup, dhjetor 2020

Projekt: Iniciativa për Demokraci për Ballkanin Perëndimor

Botues: Fondacioni Westminster për Demokraci, Maqedonia e Veriut
www.wfd.org

Rreth botuesit: Damir Neziri, Përfaqësues në vend i Fondacionit Westminster për Demokraci

Autorë:

Martin Galevski
Jovana Gjorgjiovska

Redaktorë:

Dona Kosturanova
Damir Neziri

Lektura dhe përkthimi: Qendra për shërbime kongresionale

Redaktimi grafik: Studio Design KOMA

Dizajni i kopertinës: Vllado Srbinovski

Viti i botimit: 2020

Përgatitja e kësaj analize është mbështetur nga Iniciativa për Demokraci në Ballkanin Perëndimor, program i Fondacionit Westminster për Demokraci. Përmbajtja e kësaj analize nuk pasqyron domosdoshmërisht pikëpamjet ose mendimet e Fondacionit.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

342.8-053.6(497.7)“2020”(047.31)

GALEVSKI, Martin

Mungesa politike rinore : analizë për pozitën e të rinjve në zgjedhjet parlamentare të vitit 2020 / [autorë Martin Galevski, Jovana Gjorgjiovska]. - Shkup : Fondacioni Westminster për Demokraci, 2021. - 118 стр. : граф. прикази, табели ; 25 см

Фусноти кон текстот. - Публикацијата е во рамките на проектот: “Iniciativa për Demokraci për Ballkanin Perëndimor”. - Bibliografi: стр. 95-98. - Содржи и: Анекс

ISBN 978-608-4773-43-6

1. Gjorgjiovska, Jovana [автор]

а) Парламентарни избори -- Млади -- Македонија -- 2020 -- Истражувања

COBISS.MK-ID 53192197

PËRMBAJTJA

	PARATHËNIE	5
	REZYME	9
	HYRJE	14
	ANALIZË E PËRFAQËSIMIT RINOR NË LISTAT E KANDDATËVE DHE NË PËRBËRJEN E KUVENDIT	24
	ANALIZA E PËRERFAQËSIMIT TË ÇËSHTJEVE RINORE NË PROGRAMET ZGJEDHORE TË PARTIVE POLITIKE DHE KOALICIONEVE	47
	VËZHGIMET PËRFUNDIMTARE NGA STUDIMI	84
	REKOMANDIME	90

PARATHËNIE

Një nga qëllimet kryesore të demokracisë përfaqësuese, siç nënkupton vetë emri, është përfaqësimi i grupeve të ndryshme të qytetarëve, pikëpamjet dhe nevojat e tyre; dhe t'i shndërrojë ato në politika që do të respektojnë mendimet e tyre dhe do t'i përgjigjen problemeve të tyre. Megjithatë, në Republikën e Maqedonisë së Veriut, si në një pjesë të madhe të demokracive përfaqësuese më të zhvilluara, grupe të caktuara të qytetarëve përfaqësohen më mirë se të tjerët. Përfaqësimi politik dhe përfaqësimi i të rinjve, grave dhe personave me aftësi të kufizuara, megjithëse janë pjesë e konsiderueshme e popullsisë, është i papërshtatshëm dhe i pamjaftueshëm. Mungesa e tyre në institucionet vë në pikëpyetje edhe përfaqësimin e tyre për të gjithë qytetarët.

Analiza “MUNGESA POLITIKE RINORE: Analiza e pozitës së të rinjve në zgjedhjet parlamentare të vitit 2020” përpiqet të zbulojë lidhjen midis përfaqësimit dhe pozitës që të rinjtë kanë në listat përkatëse të kandidatëve me faktorë të tjerë dhe t'i përgjigjet pyetjes se si i trajtojnë partitë politike, të rinjtë dhe nevojat e tyre përmes analizës së propozim programeve të partive politike në zgjedhjet parlamentare të vitit 2020, si dhe programit të Qeverisë të formuar pas zgjedhjeve.

Analiza tregon se megjithëse mund të vërehet një rritje e numrit të të rinjve në listat e partive politike, ata më shpesh gjenden në vendet më të ulëta, jo fituese në listë. Megjithëse deputetët e sapo-zgjedhur me moshë mesatare prej 44,82 mund të thuhet se janë relativisht të rinj, ka vetëm katër deputetë në Kuvend që bëjnë pjesë në përkuftizimin formal si të rinj, përkatësisht më të rinj se 29 vjeç.

Analiza e programeve politike të partive tregon se të rinjtë në shumicën e rasteve trajtohet si objekt, pranues të politikës dhe jo si subjekt aktiv në përgatitjen dhe realizimin e saj. Megjithatë, kjo analizë tregon se subjektet politike në masë të madhe pajtohen rreth asaj se cilat janë nevojat dhe problemet e të rinjve, dhe rreth asaj se si duhet tu qasen adresimit të tyre. Kjo u jep mundësi të shkëlqyeshme partive që marrin pjesë në punën e Kuvendit përmes veprimit dhe bashkëpunimit të përbashkët, dhe duke përdorur mekanizma të tillë si Klubi Parlamentar për Çështje Rinore dhe Politika, të kontribuojnë në përmirësimin e situatës së të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe për uljen e stigmës ndaj kandidatëve të rinj në zgjedhjet.

Kjo analizë u iniciua nga Fondacioni Westminster për Demokraci dhe u realizua në bashkëpunim me Jovana Gjorgjiovska dhe Martin Galevski, si studiues dhe autorë të analizës. VFD i falënderon për punën dhe angazhimin e tyre në këtë përpjekje. Dëshirojmë të falënderojmë Qeverinë Britanike për mbështetjen e saj për Iniciativën për Demokraci në Ballkanin Perëndimor. Pa mbështetjen e tyre, kjo analizë nuk do të ishte e mundur.

Analiza të tilla na japin mundësinë përmes një pamje të gjerë të proceseve mjaft komplekse, të identifikojmë dhe demonstrojmë mundësi për përmirësimin e pjesëmarrjes së të rinjve përpara vendimmarrësve. Shpresojmë që analiza të jetë e dobishme për punën e deputetëve në Kuvend, partitë politike dhe forumet e tyre rinore, por edhe për të gjitha grupet e tjera të prekura.

LISTA E GRAFIKËVE DHE TABELAVE

Grafiku 1. Shpërndarja e kandidatëve për deputetë sipas grup-moshave

Grafiku 2. Krahasimi gjinor i shpërndarjes së kandidatëve sipas grup- moshave

Grafiku 3. Shpërndarja gjinore e kandidatëve për deputetë sipas njësisive zgjedhore

Grafiku 4. Shpërndarja gjinore e kandidatëve për secilën nga partitë dhe koalicionet

Grafiku 5. Korrelacioni midis moshës së kandidatëve dhe vendit të tyre në listat e kandidatëve

Grafiku 6. Shpërndarja e kandidatëve sipas grup-moshës së cilës i përkasin dhe renditjes në listën në të cilën ndodhen

Grafiku 7. Shpërndarja gjinore e kandidatëve sipas pozicioneve për secilën nga grup-moshat

Grafiku 8. Shpërndarja e deputetëve të zgjedhur sipas grup-moshave

Grafiku 9. Shpërndarja e deputetëve të zgjedhur sipas grup-moshave për përbërjet parlamentare në periudhat 2014-2016, 2016-2020 dhe 2020-2024.

Grafiku 10. Shpërndarja e deputetëve (menjëherë pas formimit të qeverisë) sipas grup-moshave

Grafiku 11. Shpërndarja e anëtarëve të Kuvendit menjëherë pas formimit të Qeverisë sipas grup-moshave për secilën nga përbërjet parlamentare në periudhat 2014-2016, 2016-2020 dhe 2020-2024.

Tabela 1. Përmbledhje e partive politike dhe koalicioneve që morën pjesë në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik të vitit 2020

Tabela 2. Analizë e listave të paraqitura të kandidatëve për zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik të vitit 2020.

Tabela 3. Variablat me interes për analizën

Tabela 4. Përmbledhje e shpërndarjes së kandidatëve për deputetë sipas grup-moshave për secilën nga partitë politike dhe koalicionet

Tabela 5. Përfaqësimi i masave rinore në programet zgjedhore të partive politike dhe koalicioneve

Tabela 6. Fushat me prioritet për të rinjtë në programet e partive politike dhe koalicioneve

REZYME

Qëllimi kryesor i këtij studimi është të ofrojë njohuri të reja për pjesëmarrjen politike të të rinjve në Maqedoninë e Veriut, duke u përqendruar në përfaqësimin e të rinjve dhe çështjeve rinore gjatë gjithë procesit zgjedhor, gjatë dhe menjëherë pas zgjedhjeve të parakohshme për deputetë në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në korrik të vitit 2020. Ky studim është punimi i parë në vend që analizon praninë e të rinjve dhe adresimin e çështjeve të të rinjve gjatë procesit zgjedhor si një akt themelor i pjesëmarrjes demokratike. Gjatë kësaj, studimi ofron mundësi unike të shihet përkushtimi ndaj popullatës së re nga partitë politike si pretendentë për pushtet në kuadër të listave të tyre të kandidatëve dhe programeve zgjedhore.

Studimi ofron këqyrje në dy fusha: 1) prania e të rinjve në listat e kandidatëve për zgjedhjet parlamentare në korrik të vitit 2020 dhe në përbërjen parlamentare menjëherë pas zgjedhjeve dhe formimit të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut, dhe 2) përfaqësimi i politikave rinore në 15 programe zgjedhore të bartësve të listave dhe Programit për Punën e Qeverisë për periudhën 2020-2024.

Sipas analizës së listave të kandidatëve për zgjedhjet parlamentare, nga numri i përgjithshëm i kandidatëve për deputetë, 19,17% ishin të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç, ndërsa 44,94% ishin të moshës ndërmjet 18 dhe 39 vjeç. Megjithëse sipas këtyre të dhënave, të rinjtë në listat e kandidatëve ishin të përfaqësuar me një numër relativisht të lartë të përfaqësuesve, përsëri, ata ishin bindshëm më shpesh në vendet me shanse më të ulëta për mandat deputeti. Për shkak të kësaj, nuk habit fakti se edhe në përbërjen konstitutive të Kuvendit edhe në përbërjen menjëherë pas formimit të Qeverisë, numri i deputetëve të rinj është relativisht i vogël (veçanërisht nëse krahasohet me përfaqësimin në përqindje të listave të kandidatëve).

Kështu, menjëherë pas formimit të Qeverisë, në Kuvend ka katër deputetë të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç (3,33% e deputetëve), përkatësisht n = 39 deputetë deri në moshën 39 vjeç (32,5%). Duke analizuar të dhënat e paraqitura nga një perspektivë historike në lidhje me dy formacionet e mëparshme parlamentare në periudhën 2014-2020, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se përfaqësimi dhe prezantimi i nevojave të popullatës së re edhe më tutje mbetet detyrë e anëtarëve të partive dhe politikanëve që nuk bëjnë pjesë në kornizën ligjore “qytetarëve të rinj” (deri në 29 vjeç), me numër shumë të ulët përjashtimesh që nuk arrin as 5% të gjithë përbërjes parlamentare në mandatet në periudhën 2014-2024.

Analiza e programeve zgjedhore tregon se të rinjtë janë temë e rëndësishme në programet e vetëm të vetëm një pjese të kandidatëve (kryesisht partitë e mëdha dhe koalicionet), gjatë çka pothuajse gjysma e partive dhe koalicioneve kanë përmendur numër të pa konsiderueshëm të masave për të rinjtë që është shqetësuese, duke pasur parasysh se të rinjtë përbëjnë pjesë të konsiderueshme të elektoratit. Masat më shpesh të përmendura për të rinjtë janë ato në fushën e ekonomisë dhe arsimit, por në këto fusha, si dhe në të tjerat, programet e partive nuk ofrojnë masa që ndryshojnë dukshëm në thelbin e tyre. Në programet e partive dhe koalicioneve, mungesa e masave është e dukshme në një numër fushash, përfshirë efektet e krizës me pandeminë KOVID-19, proceset e euro-integritit, drejtësinë dhe të drejtat rinore, si dhe ekologjinë. Në programet ekziston edhe tendencë për t’u dhënë rol pasiv të rinjve, që është evidente jo vetëm sipas mënyrës së artikullimit të vetë politikave, por edhe sipas vetë natyrës së tyre. Për më tepër, analiza e programeve zgjedhore udhëzon në përfundimin se shumica e partive dhe koalicioneve ofrojnë premtime retorike, abstrakte dhe joreale për të cilat është e vështirë të vlerësosh nivelin e arritjeve dhe mënyrën e planifikuar të realizimit, në vend që të ofrojnë zgjidhje precize për problemet më të mëdha të rinisë.

Një përfundim i përbashkët është se të rinjtë kryesisht mungojnë në proceset politike në lidhje me zgjedhjet parlamentare të vitit 2020, si për sa i përket pjesëmarrjes së tyre në listat e kandidatëve për deputetë, ashtu edhe për sa i përket përfaqësimit të tyre në programet zgjedhore. Megjithëse partitë politike shpesh i referohen rinisë si promotor i trendeve shoqërore, studimi ynë tregon se në praktikë kjo nuk inkurajohet dhe nuk mundësohet. Vlerësimi i zërit të të rinjve në politikë dhe në procesin zgjedhor është ende në nivel të pakënaqshëm, gjë që kërkon një sërë përmirësimesh në të ardhmen.

Nga kandidatë për deputetë deri te anëtarë të Kuvendit të RMV-së: Çfarë thonë të dhënat për përfaqësuesit e të rinjve?

1

Nga numri i përgjithshëm i kandidatëve për deputetë, 19,17% ishin të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç, ndërsa 44,94% ishin të moshës ndërmjet 18 dhe 39 vjeç. Moshë mesatare në nivelin e të gjithë kandidatëve ishte 42,54 vjeç (diapazoni 18 deri 87 vjeç), gjatë çka kandidatët për deputetë mesatarisht ishin 2,65 vjet më të vjetër se kandidatet femra.

2

Nga deputetët e zgjedhur, vetëm 3,33% (n = 4) ishin të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç, ndërsa deputetët e zgjedhur deri në 39 vjeç mbulojnë kumulativisht 31,67% (n = 38) të numrit të përgjithshëm të deputetëve. Moshë mesatare në nivelin e deputetëve të zgjedhur është 44,92 vjeç (varion nga 23 në 72 vjeç).

3

Menjëherë pas formimit të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut, 3,33% e deputetëve (n = 4) ishin të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç, ndërsa 32,5% (n = 39) ishin deri në 39 vjeç. Moshë mesatare është 44,82 vjeç (varion nga 23 në 72 vjet), gjatë çka deputetët janë për 0,42 vjet më të vjetër se deputetet femra.

Shqyrtimet përfundimtare të studimit mund të gjenden në f. 84.

HYRJE

Përfshirja e të rinjve në proceset politike është një temë komplekse dhe shumë dimensionale që mbulon një numër aspektesh të ndryshme. Në të gjithë botën, si dhe në vendin tonë, diskutimet në lidhje me pjesëmarrjen politike të të rinjve përqendrohen kryesisht në përcaktimin e numrit të të rinjve që marrin pjesë në procesin zgjedhor dhe pikëpamjet dhe qëndrimet e tyre mbi politikën në një kuptim më të gjerë. Nga ana tjetër, ajo që shpesh neglizhohet si temë është përfaqësimi i çështjeve të të rinjve në programet zgjedhore dhe pjesëmarrja e të rinjve në vetë organet e pushtetit ekzekutiv dhe ligjvënës.

Prandaj, imperativi kryesor i këtij studimi është të ofrojë njohuri të reja për pjesëmarrjen politike të të rinjve në Maqedoninë e Veriut, duke u përqendruar në praninë e të rinjve gjatë procesit zgjedhor për zgjedhjet e parakohshme për deputetë në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në korrik të vitit 2020 - nga prania e kandidatëve të rinj për deputetë në listat e paraqitura dhe përfaqësimin e çështjeve rinore në programet e partisë, deri në përqindjen e deputetëve të rinj në Kuvend menjëherë pas formimit të Qeverisë dhe politikave rinore të përfshira në Programin e Punës së Qeverisë për periudhën 2020-2024. Ky studim është punimi i parë në vend që analizon praninë e të rinjve dhe adresimin e çështjeve të të rinjve gjatë procesit zgjedhor si një akt themelor i pjesëmarrjes demokratike. Gjatë kësaj, studimi ofron mundësi unike të shihet përkushtimi ndaj popullatës së re nga partitë politike si pretendentë për pushtet në kuadër të listave të tyre të kandidatëve dhe programeve zgjedhore.

Përmbledhje e shkurtë e literaturës

Megjithëse të rinjtë përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullsisë së botës (gati një e katërta), ata shpesh përfshihen në mënyrë disproporcionale në organet politike përgjegjëse për përfaqësimin e interesave të qytetarëve, duke vënë në pikëpyetje cilësinë përfaqësuese të këtyre organeve (Lührmann, 2013). Ka shumë gjetje në literaturën shkencore botërore që theksojnë rëndësinë e pjesëmarrjes parlamentare të të rinjve dhe sugjerojnë që rritja e numrit të parlamentarëve të rinj, rrit ndërgjegjësimin për çështjet e të rinjve dhe forcon politikën rinore. Përveç kësaj, ka shumë analiza që tregojnë se interesat e të rinjve përfaqësohen më mirë kur vijnë nga vetë të rinjtë, megjithëse një numër studimesh paralajmërojnë që prania e të rinjve në parlament nuk garanton automatikisht përmirësimin e të drejtave dhe politikave rinore (p.sh. Van Gyampo, 2015).

Pjesëmarrja e drejtpërdrejtë e të rinjve në punën e parlamentit është e rëndësishme në drejtim të rritjes së nivelit të pjesëmarrjes së të rinjve në procesin zgjedhor, si dhe rritjes së besimit të të rinjve në institucione. Përvojat nga shumë vende sugjerojnë faktin se të rinjtë kanë një ndjenjë të thellë pakënaqësie me politikën kryesore dhe mënyrën sesi partitë politike i qasen çështjeve të të rinjve, gjë që shpesh rezulton me apati dhe tjetërsim nga rrymat socio-politike (Hay, 2007; Park, 2004).

Konteksti lokal

Sipas Ligjit për pjesëmarrje rinore dhe politika rinore¹ të miratuar në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në janar të këtij viti, “të rinj” janë njerëzit e moshës 15 deri në 29 vjeç, përkatësisht rreth 440,000 banorë ose një e pesta e të gjithë popullsisë në vend (Enti Shtetëror i Statistikës, 2016). Në vitin 2018, në Republikën e Maqedonisë së Veriut, vetëm 3,8% e BPV-së u shpenzua në arsim, trajnim, sport dhe politika rinore (European Commission, 2019). Sipas të dhënave nga MakStat Bazës së Entit Shtetëror të Statistikës (2020), në gjysmën e parë të vitit 2020 pothuaj se një e treta e qytetarëve të rinj kanë qenë të papunë. Bëhet fjalë për 27.3% e të rinjve në tremujorin e parë, gjegjësisht 29.1% në tremujorin e dytë të vitit². Në korniza botërore, Maqedonia e Veriut renditet në vendin e 39-të (nga 183 vende) në Indeksin Global të Zhvillimit Rinor (Commonwealth Secretariat, 2016). Është veçanërisht e rëndësishme të përmendet se gjatë pandemisë së COVID-19, qytetarët e rinj të Maqedonisë së Veriut u përballën me një sërë pasojash negative, më e rëndësishmja prej të cilave është kalimi i menjëhershëm nga mësimi tradicional në klasë në mësimin në distancë që kontribuoi në përvoja të pa unifikuara në aspektin e planifikimit, realizimit dhe monitorimit të mësimin në distancë (p.sh. Reaktori - Kërkime në veprim, 2020). Një seri studimesh empirike kushtuar pjesëmarrjes politike të të rinjve në Maqedoninë e Veriut tregojnë qartë se shumica e të rinjve ndihen politikisht të pafuqishëm dhe konsiderojnë se ata kanë mundësi relativisht të vogël për të ndërhyrë në formimin dhe miratimin e politikave publike rinore dhe lloje të tjera të politikave publike (p.sh. Galevski, 2019; Topuzovska Latkoviç etj., 2019; Zivetz, 2019). Këto të dhëna janë veçanërisht të rëndësishme në kontekstin e programeve zgjedhore të partive politike: sipas analizave të mëparshme, shumica

1 Ligji për pjesëmarrjen rinore dhe politikën rinore është në dispozicion në linkun në vijim: <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/862649465cf4432aadcb4119f52bfd81.pdf>

2 Enti Shtetëror i Statistikës. (2020). MAKStat Baza: Norma e aktivitetit të sipas grupeve të moshës dhe gjinisë, sipas tre mujoreve. Gjendja nga 30.09.2020.

e partive politike në programet e tyre zgjedhore i trajtojnë politikat e të rinjve sipërfaqësisht, në planin afatshkurtër dhe pa vëmendjen e duhur për nevojat dhe përparësitë e të rinjve (Filipova dhe të tjerë 2020; Jovanov dhe të tjerë 2016; Jovanov dhe të tjerë 2020) Ndjenja e të rinjve për pafuqi politike lidhet drejtpërdrejt me numrin e ulët të deputetëve të rinj në përbërjet e mëparshme parlamentare (3,29%, përkatësisht 8 nga 243 deputetë nën moshën deri në 29 vjeç në dy përbërjet e mëparshme në periudhën 2014-2020). Për më tepër, është e rëndësishme të përmendet renditja e Maqedonisë së Veriut në vendin e 74-t (nga 150 vende) për sa i përket numrit të deputetëve më të rinj se 30 vjeç në përbërjen e fundit parlamentare 2016-2020 (vetëm 1,67% e numrit të përgjithshëm të deputetëve) (Inter-Parliamentary Union, 2018). Një pikë e ndritshme në drejtim të adresimit të çështjeve të të rinjve brenda Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut është themelimi i Klubit për Çështje Rinore dhe Politika në shtator të vitit 2017, i cili më pas filloi punën dhe miratimin e Ligjit për pjesëmarrje rinore dhe politika rinore.

Duke marrë parasysh të dhënat e paraqitura në paragrafët e mëparshëm, qëllimi kryesor i këtij studimi është të ofrojë njohuri të reja për pjesëmarrjen politike të të rinjve në Maqedoninë e Veriut, me qëllimin përfundimtar të përmirësimit të përfshirjes së të rinjve në trendet socio-politike. Është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se kërkimi nuk barazon pjesëmarrjen politike të të rinjve dhe pjesëmarrjen e të rinjve në proceset e vendimmarrjes së këndejmi nuk analizon aktivizmin dhe përfaqësimin rinor, të cilat ekzistojnë dhe kontribuojnë në mënyrë aktive në pjesëmarrjen e të rinjve në vend.

Analiza përqendrohet në rolin dhe njohjen e të rinjve nga partitë politike gjatë procesit parazgjedhor, si votues të cilëve u drejtohen, por edhe si kandidatë të tyre dhe politikanë dhe vendimmarrës të ardhshëm. Në këtë drejtim, analiza e mëposhtme ofron pasqyrë në dy fushat si vijon:

✘ Analiza e përfaqësimit të të rinjve në listat e kandidatëve për zgjedhjet parlamentare në korrik të vitit 2020 dhe në përbërjen parlamentare menjëherë pas zgjedhjeve dhe formimit të qeverisë

Pjesa e parë e hulumtimit paraqet një përmbledhje sasiore të pranisë së kandidatëve të rinj në listat votuese të partive politike dhe koalicioneve, si dhe pozicionimin e tyre në lidhje me kandidatët e tjerë. Në kuadër të kësaj pjese, është bërë një përmbledhje e numrit të përgjithshëm të të rinjve që janë pjesë e përbërjes së re parlamentare (menjëherë pas përfundimit të procesit zgjedhor, por gjithashtu menjëherë edhe pas formimit të qeverisë). Një numër i parametrave socio-demografikë u përdorën në analizë, siç janë gjinia, mosha dhe vendbanimi, të cilat ofrojnë një pasqyrë më të detajuar të situatës.

✘ Analiza e përfaqësimit të të rinjve dhe politikave rinore në programet zgjedhore të partive politike dhe koalicioneve gjatë zgjedhjeve parlamentare të vitit 2020 dhe në Programin e Punës së Qeverisë 2020-2024

Pjesa e dytë e hulumtimit paraqet pasqyrë cilësore të zgjedhjeve programore të partive politike dhe koalicioneve, në mënyrë që të shqyrtojë në mënyrë thelbësore sesi të rinjtë përfshihen në programet zgjedhore dhe si paraqiten politikat rinore në to.

Zgjedhjet e parakohshme për deputetë në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut (korrik, 2020)

Megjithëse ishte planifikuar fillimisht për 12 Prill 2020, për shkak të pandemisë KOVID-19 dhe masave për të mbrojtur popullsinë që rezultonte nga gjendja e jashtëzakonshme midis 18 mars dhe 22 qershor, zgjedhjet e parakohshme parlamentare u mbajtën në 15 korrik 2020. Në vend në shtatë, procesi i votimit u zhvillua në gjashtë njësi zgjedhore për shkak të vendimit për të mos kryer votimin në misionet diplomatike dhe konsullore dhe zyrat konsullore të Republikës së Maqedonisë së Veriut jashtë vendit, të miratuar më 17 mars, 2020 nga Komisioni Shtetëror i Zgjedhjeve (KSHZ). Prandaj, informacioni mbi listat e kandidatëve të paraqitur në njësinë e shtatë zgjedhore nuk i nënshtrohet kësaj analize.

Sipas Kodit Zgjedhor, kandidat për deputet mund të jetë çdo shtetas i Republikës së Maqedonisë së Veriut që ka mbushur 18 vjeç dhe ka aftësi për punë dhe nuk është dënuar me vendim gjyqësor me burgim të pakushtëzuar prej më shumë se gjashtë muaj, ekzekutimi i të cilit nuk ka filluar dhe po vuan dënimin me burg për vepër penale.

Sipas të dhënave të botuara nga KSHZ³, 15 parti politike dhe koalicione morën pjesë në zgjedhjet e parakohshme (paraqitur në Tabelën 1). Nga këto, 60% (n = 9) paraqitën listat e kandidatëve në të gjashtë njësi zgjedhore, dhe 27% (n = 4) në 5 njësi zgjedhore. Një përmbledhje e hollësishme e listave të paraqitura të kandidatëve për njësitë zgjedhore dhe partitë / koalicionet është dhënë në Tabelën 2.

³ Ueb-faqja dhe aplikacioni për regjistrimin e listave të kandidatëve (<https://candidatelist.sec.mk/>) të Komisionit Shtetëror Zgjedhor, nga i cili janë përdorur të dhënat për këtë hulumtim, është zhvilluar në kuadër të projektit “Mbështetje për Reformat Zgjedhore në Maqedoninë e Veriut”, Financuar nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim, zbatuar nga Fondacioni Ndërkombëtar për Sistemet Zgjedhore (IFES) dhe partneri i tij, Këshilli Rinor Nacionall i Maqedonisë.

Tabela 1. Përmbledhje e partive politike dhe koalicioneve që morën pjesë në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik të vitit 2020

Partitë politike dhe koalicionet	Palët dhe individët e përfshirë
Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa	Aleanca për Shqiptarët Alternativa
VMRO-DPMNE dhe Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë”	VMRO-DPMNE Opsioni qytetar për Maqedoninë (GROM) Lëvizja për Bashkimin Kombëtar të Turqve Partia Demokratike e Serbëve në Maqedoni Partia Demokratike e Romëve Forcat Demokratike Rome Aksioni Maqedonas (MAAK) Partia e Re Liberale Partia e Vllahëve nga Maqedonia Partia e Demokratëve të Bashkuar të Maqedonisë Romë të Bashkuar në Maqedoni Partia Bujqësore e Punëtorëve nga Maqedonia Partia Socialiste e Maqedonisë Partia Përparimtare Serbe Partia e Veprimit Demokratik të Maqedonisë Forcat e majta të Titos Adnan Arsovski Adnan Qahil Bajram Berat Salko Kuç
Unioni Demokratik Qytetar	
Zë për Maqedoninë	
Demokratë	
Partia Demokratike Shqiptare - PDSH	
Bashkimi Demokratik për Integrim	
Integra - Partia Konservatore e Maqedonisë	

Koalicioni Mundemi	<p>LSDM Lëvizja Besa Partia e Re Social Demokrate Partia Liberal Demokratike Partia për Ardhmëri Evropiane Partia e Bashkuar për Barazinë e Romëve Parti për Lëvizjen e Turqve në Maqedoni Bashkimi Demokratik i Vllahëve nga Maqedonia Alternativa e re Partia për Ndryshim Ekonomik 21 Partia për Progresin Social dhe Ekonomik Bashkimi Demokratik Dinjiteti Partia Demokratike e Turqve në Maqedoni Partia Serbe në Maqedoni Bashkimi Demokratik Boshnjak Partia e Pensionistëve Partia për Prosperitetin Demokratik të Romëve VMRO - Partia Popullore Ripërtëritja Demokratike e Maqedonisë Të bashkuar për Maqedoninë Parti për Emancipimin e Plotë të Romëve nga RMV-ja Unioni i Romëve nga Maqedonia</p>
E Majta	
MORO - Partia e Punëtorëve	
Partia Popullore e Romëve	
Kurrë Veriore - Vetëm Maqedoni	<p>Maqedonia Unike FRODEM Shoqata Patriotike Tvrdokorni Fraksioni Demokratik i VMRO-së Unioni i Veteranëve të VMRO-së 1990 Shoqata e Ndërmarrjeve Maqedonase nga Zvicra</p>
SDU Shkup	
Partia juaj	

Tabela 2. Analizë e listave të paraqitura të kandidatëve për zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik të vitit 2020.

Partitë politike	NJZ1	NJZ2	NJZ3	NJZ4	NJZ5	NJZ6	Gjithsej
Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa	■						6
VMRO-DPMNE dhe Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë”	■						6
Unioni Demokratik Qytetar	■						5
Zë për Maqedoninë	■						5
Demokratë	■						6
Partia Demokratike Shqiptare - PDSH	■			■	■		5
Bashkimi Demokratik për Integrim	■						6
Integra - Partia Konservatore e Maqedonisë	■						6
Koalicioni “Mundemi”	■						6
E Majta	■						6
MORO - Partia e Punëtorëve	■						6
Partia Popullore e Romëve		■					1
Kurrë Veriore - Vetëm Maqedoni	■						6
SDU Shkup	■						5
Partia juaj	■			■	■		3
Gjithsej	14	15	14	12	14	10	

ANALIZË E PËRFAQËSIMIT RINOR NË LISTAT E KANDDATËVE DHE NË PËRBËRJEN E KUVENDIT

Megjithëse prania e të rinjve gjatë procesit zgjedhor në vend azhurnohet gradualisht në dekadën e fundit, të dhënat për përbërjen parlamentare në periudhat 2014-2016 dhe 2016-2020 tregojnë se numri i deputetëve të rinj (deri në 29 vjeç) është relativisht i ulët (3,29%, pra gjithsej 8 nga 243 deputetë të zgjedhur në dy mandatet e mëparshme).

Prandaj, konsiderojmë se është jashtëzakonisht e rëndësishme të analizojmë praninë e kandidatëve të rinj në listat e paraqitura nga partitë politike dhe koalicionet për të marrë pjesë në zgjedhje. Prania në listat, si dhe pozicionet në të cilat kandidatët e rinj janë në vetë listat, janë tregues të rëndësishëm për rolit që anëtarët e rinj të partive politike luajnë në procesin zgjedhor - jo vetëm si anëtarë të partive dhe politikanë të ardhshëm dhe vendimmarrës, por gjithashtu si përfaqësues të qytetarëve të rinj të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe nevojat dhe interesat e tyre. Pikërisht aspekti përfaqësues është veçanërisht i rëndësishëm në analizimin e nevojave të popullatës së re dhe adresimin e problemeve me të cilat përballet përmes politikave publike të krijuara me dhe për të rinjtë.

Metodologjia e analizës dhe variablat me interes

Analiza kuantitative e listave të kandidatëve dhe vendet e fituara parlamentare mbështetet në të dhënat zyrtare të publikuara nga KSHZ-ja. Gjatë analizës, u shqyrtuan shpërndarja dhe marrëdhëniet midis variablave me interesit, të paraqitura në Tabelën 3.

Përveç të dhënave të detyrueshme që të gjitha partitë politike dhe koalicionet pjesëmarrëse në zgjedhje i paraqesin KSHZ-së, u bënë përpjekje për të mbledhur informacione shtesë për kandidatët për deputetë (të tilla si përkatësia etnike dhe niveli më i lartë i arsimit) nga të 15 partitë politike dhe koalicionet. Dokumente shtesë u morën vetëm nga dy koalicione⁴ (13,33%), për shkak të së cilës këto të dhëna nuk janë përfshirë në analizë.

Tabela 3. Variablat me interes për analizën

Variabla	Burimi i të dhënave	Informacione shtese
Mosha e kandidatëve	Të dhënat zyrtare të KSHZ-së	
Grup-mosha të cilës i përkasin kandidatët	Janë nxjerrë nga autorët, sipas të dhënave të KSHZ-së	Ndarja në grup-mosha u bë sipas dekadave: 18-29 vjeç, 30-39, ..., 70-79 dhe më shumë se 80 vjeç.
Gjinia e kandidatëve	Të dhënat zyrtare të KSHZ-së	
Komuna e vendbanimit sipas KSHZ-së	Të dhënat zyrtare të KSHZ-së	
Njësia zgjedhore në të cilën janë kandidatët	Të dhënat zyrtare të KSHZ-së	
Partia politike që e kandidon	Të dhënat zyrtare të KSHZ-së	
Vendi në listën e kandidatëve	Të dhënat zyrtare të KSHZ-së	Është përdorur numri rendor absolut i kandidatëve individualë në listë.
Niveli i pozicionimit në listën e kandidatëve	Janë nxjerrë nga autorët, sipas të dhënave të KSHZ-së	Janë nxjerrë katër nivele sipas 5 vendeve: 1-5, 6-10, 11-15 dhe 16-20.

Për shkak të fokusit të analizës së përqendruar në pjesëmarrjen e të rinjve në zgjedhjet e parakohshme parlamentare, në përpunimin dhe interpretimin e të dhënave, theksi u vu te (Kandidatët) e rinj për

⁴ Bëhet fjalë për VMRO-DPMNE dhe koalicionin “Ripërtëritje për Maqedoninë” dhe koalicionin “Ne mundemi”.

deputetë. Ligji për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikave Rinore) që përfshin qytetarët e RMV deri në moshën 29 vjeçare dhe 2 përcaktimi përmbledhës sipas të cilës kufiri më i lartë i “rinisë” relative e (kandidatëve për) deputetë është 39 vjeç (siç përdoret gjatë analizave të Unionit Ndër-Parlamentar). Prandaj, në disa vende të kësaj analize rezultatet do të paraqiten në lidhje me të dy përkufizimet.

Rezultatet e analizës

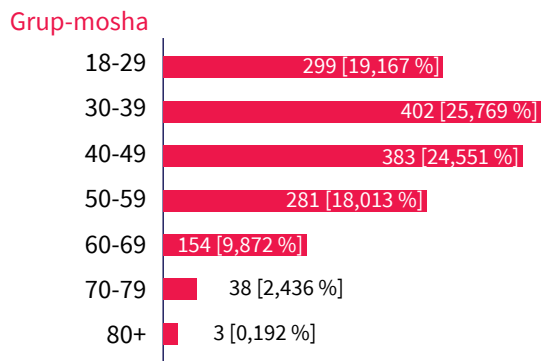
Rezultatet e analizës paraqiten në tre pjesë: 1) “Përshkrimi i ekzemplarit të kandidatëve për deputetë”, i cili përqendrohet në listat e kandidatëve për deputetë, 2) “Përshkrimi i ekzemplarit të deputetëve të zgjedhur në përbërjen konstituive të Kuvendit”, i cili është menduar për kandidatët për deputetë që fituan mandatet në zgjedhje dhe 3) “Përshkrimi i përbërjes parlamentare menjëherë pas formimit të Qeverisë”, i cili analizon përbërjen e Kuvendit, menjëherë pas formimit të Qeverisë dhe transferimit të disa deputetëve në pushtetin ekzekutiv.

Përshkrimi i ekzemplarit të kandidatëve për deputetë

Të shpërndarë në gjashtë njësi zgjedhore, kanë marrë pjesë gjithsej $n = 1560$ kandidatë që përfaqësonin 15 parti politike dhe koalicione. **Nga kandidatët për deputetë, 57% janë meshkuj ($n = 891$) dhe 43% femra ($n = 669$). Moshë mesatare në nivelin e të gjithë kandidatëve është $M = 42,54$ vjeç ($SD = 13,37 \pm$; variojnë nga 18 deri në 87 vjeç) Moshë mesatare e kandidatëve për deputetë është $M = 43,68$ vjeç ($SD = 13,52 \pm$; varion nga 18 deri në 87 vjeç), ndërsa moshë mesatare e kandidateve femra është $M = 41,03$ vjet ($SD = 13,02$**

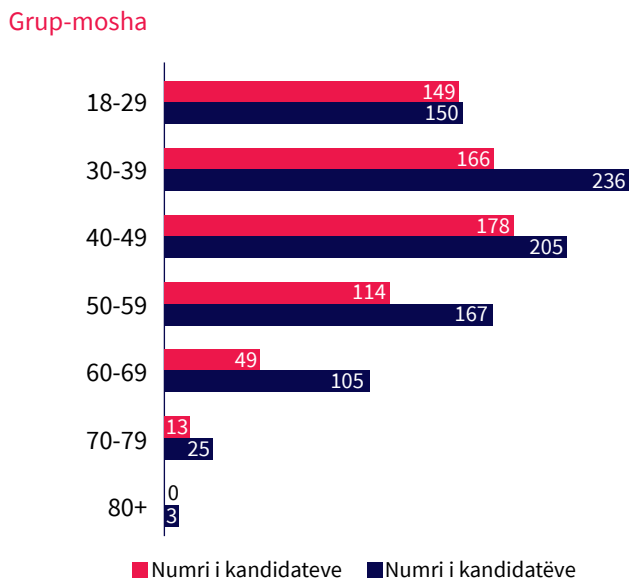
±; varg 18 deri 79 vjeç). Me fjalë të tjera, **kandidatët për deputetë janë, mesatarisht, 2,65 vjet më të vjetër se kandidatet femra për deputete**. Për më tepër, **kandidatët e rinj (të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç) mbulojnë 19,17% të numrit të përgjithshëm të kandidatëve për deputetë, ndërsa kandidatët deri 39 vjeç mbulojnë kumulativisht 44,94% të numrit të përgjithshëm të kandidatëve për deputetë**. Në Grafikon 1 është paraqitur shpërndarja e kandidatëve sipas grup- moshës.

Grafiku 1. Shpërndarja e kandidatëve për deputetë sipas grup-moshave

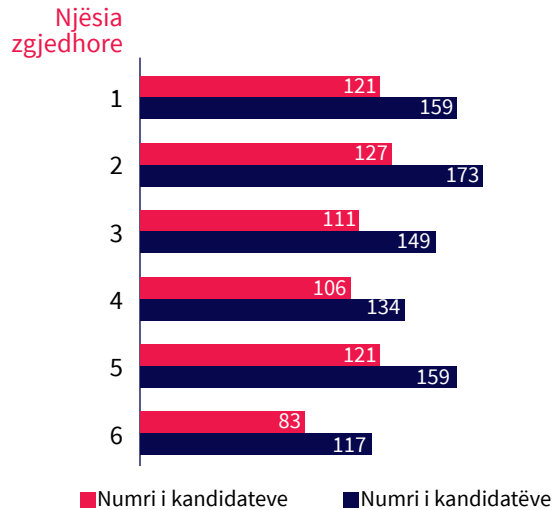
Duke pasur parasysh shpërndarjen e kandidatëve të të dy gjinive në secilën nga grup-moshat, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se **në të gjitha grup-moshat (përveç në “më të rinjtë”, përkatësisht të moshës 18-29 vjeç) kandidatët janë bindshëm më të shumtë se sa kandidatet për deputetë - në disa kategori dhe dy herë më shumë**. Një përmbledhje e detajuar e shpërndarjes së kandidatëve të të dy gjinive në grup-mosha është dhënë në Grafikon 2.

Grafiku 2. Krahasimi gjinor i shpërndarjes së kandidatëve sipas grup- moshave

Lidhur me shpërndarjen gjinore të kandidatëve në njësitë zgjedhore, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se në secilën njësi zgjedhore, kandidatët janë më të shumtë sesa kandidatet. Shumica e kandidatëve janë në njësinë e katërt zgjedhore (44,17% kandidatë) dhe në njësinë e dytë zgjedhore (42,33%), gjatë çka në njësinë e gjashtë zgjedhore ka përqindje më të ulët të kandidateve (41,5%). Në Grafikon 3 është dhënë përmbledhje e shpërndarjes gjinore të kandidatëve sipas njësive zgjedhore.

Grafiku 3. Shpërndarja gjinore e kandidatëve për deputetë sipas njësie zgjedhore

Duke pasur parasysh shpërndarjen e kandidatëve për deputetë sipas komunës së banimit sipas letërnjoftimit, tri komunat me numrin më të madh të kandidatëve janë Manastiri (n = 99), Qendra (n = 93) dhe Aerodromi (n = 80). Numri më i ulët i kandidatëve (n = 1) janë nga komunat Zrnovci, Konçe, Lozova, Makedonska Kamenica, Pllasnica dhe Rankovce, ndërsa nga dy komuna (Karbinci dhe Qendër Zhupa) nuk kanë fare kandidatë për deputetë. **Kur bëhet fjalë për kandidatët e rinj për deputetë (deri në 29 vjeç), tre komunat me numrin më të madh të kandidatëve të rinj janë Manastiri (n = 14), Ohri (n = 14) dhe Prilepi (n = 13). Në 14 komuna⁵ (17,5%) ka vetëm një kandidat të ri, ndërsa madje në 18 komuna⁶ (22,5%) nuk ka**

5 Beht fjalë për komunat e Bogdancit, Vallandovës, Vevçanit, Vinicës, Vrapçishtit, Gjevgjeliçë, Dojranit, Zelenikovës, Ilindenit, Makedonska Kamenicës, Rankovcës, Rosomanit, Staro Nagoriçanes dhe Strumicës.

6 Bëhet fjalë për komunat e Bosilovës, Vasilevës, Gradskos, Dellçevës, Demir Kapisë, Zërnovcit, Konçes, Kriva Pallankës, Lozovës, Mavrovës dhe Rostushës, Negotinës, Novacit, Novo Selos, Pehçevës, Plasnicës, Probishtipit, Radovishit dhe Sopistës.

asnjë kandidat të ri për deputet. Kur bëhet fjalë për kandidatët e grup-moshës 18-39, tre komnat me numrin më të madh të kandidatëve janë Prilepi (n = 38), Manastiri (n = 33) dhe Kumanova (n = 28). Nga ana tjetër, në 4 komuna⁷ (5%) nuk ka asnjë kandidat të grup-moshës 18-39 vjeç, në 12 komuna⁸ (15%) ka vetëm një kandidat të moshës deri në 39 vjeç. Një përmbledhje tabelore e numrit të kandidatëve nga secila grup-moshë në të gjitha komunat është dhënë në Aneksin 1.

Duke analizuar listat e kandidatëve nga aspekti i partisë politike, përkatësisht koalicionit që ata përfaqësojnë në zgjedhje, është e rëndësishme të theksohet se **nga partitë që paraqitën listat në të gjitha njësitë zgjedhore, më shumë kandidatë të rinj (deri në 29 vjeç) propozuan Aleancën për Shqiptarët dhe Alternativën (n = 38, 31,67%), BDI (n = 34, 28,33%) dhe E Majta (n = 30, 25%). Në listat e tyre të kandidatëve, më pak kandidatë të rinj (deri në 29 vjeç) përfshinë Integra - Partia Konservatore Maqedonase (n = 9, 7,5%), MORO - Partia e Punës (n = 14, 11,67%), VMRO-DPMNE dhe Koalicioni “Rindërtimi i Maqedonisë” (n = 19, 15,83%), Koalicioni “Mundemi” (n = 19, 15,83%) dhe Asnjëherë Veriore - Vetëm Maqedoni (n = 19, 15,83%). Nga partitë që paraqitën listat e kandidatëve në numër më të vogël në njësitë zgjedhore, dukshëm veçohet Partia Jote, në listën e së cilës u propozua vetëm një kandidat i ri (1,7% nga 60 kandidatë të propozuar) deri në moshën 29 vjeç, që paraqet listën me numrin më të ulët të kandidatëve të rinj.** Informacione të detajuara mbi shpërndarjen e kandidatëve për deputetë sipas grup-moshave për secilin nga paraqitësit e listave është dhënë në Tabelën 4.

7 Bëhet fjalë për komunat e Konçes, Lozovës, Pehçevës dhe Plasnicës.

8 Behet fjalë për komunat e Bogdancit, Bosilovës, Vasilevës, Gradskos, Demir Kapisë, Zrnovcës, Kriva Pallankës, Mavrovës dhe Rostushës, Makedonska Kamenicës, Novacti, Novo Selës dhe Rankovcës.

Tabela 4. Përmbledhje e shpërndarjes së kandidatëve për deputetë sipas grup-moshave për secilën nga partitë politike dhe koalicionet⁹

Partia / koalicioni politik	18-29 vjeç	30-39 vjeç	40-49 vjeç	50-59 vjeç	60-69 vjeç	70-79 vjeç	80+ vjeç
Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa	38 (31,67 %)	33 (27,5 %)	28 (23,33 %)	21 (17,5 %)	0	0	0
VMRO-DPMNE dhe Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë”	19 (15,83%)	36 (30%)	50 (41,67 %)	8 (6,67 %)	6 (5%)	1 (0,83 %)	0
GDU ✘	22 (22%)	38 (38%)	19 (19%)	11 (11%)	9 (9 %)	1 (1%)	0
Zëri për Maqedoninë ✘	18 (18%)	17 (17%)	20 (20%)	27 (27%)	15 (15%)	3 (3%)	0
Demokratë	17 (14,17 %)	19 (15,83%)	20 (16,67 %)	30 (25%)	27 (22,5 %)	7 (5,83 %)	0
PDSH ✘	29 (29%)	32 (32%)	18 (18%)	12 (12%)	8 (8%)	1 (1%)	0
BDI	34 (28,33 %)	48 (40%)	26 (21,67 %)	9 (7,5 %)	3 (2,5 %)	0	0
Integra - Partia Konservatore e Maqedonisë	9 (7,5 %)	19 (15,83%)	34 (28,33 %)	40 (33,33 %)	15 (12,5 %)	3 (2,5 %)	0
Koalicioni “Mundemi”	19 (15,83%)	30 (25%)	41 (34,17%)	23 (19,17 %)	6 (5%)	1 (0,83 %)	0
E Majta	30 (25%)	47 (39,17 %)	19 (15,83%)	16 (13,33 %)	7 (5,83 %)	1 (0,83 %)	0
MORO - Partia e Punëtorëve	14 (11,67 %)	27 (22,5 %)	30 (25%)	25 (20,83 %)	16 (13,33 %)	7 (5,83 %)	1 (0,83 %)
Partia Popullore e Romëve ✘ ✘	7 (35%)	8 (40%)	4 (20%)	0	1 (5%)	0	0
Kurrë Veriore - Vetëm Maqedoni	19 (15,83%)	18 (15%)	28 (23,33 %)	32 (26,67 %)	14 (11,67 %)	8 (6,67 %)	1 (0,83 %)
SDU Shkup ✘	23 (23%)	23 (23%)	30 (30%)	14 (14 %)	7 (7%)	3 (3%)	0
Partia juaj ✘ ✘ ✘ ✘	1 (1,67 %)	7 (11,67 %)	16 (26,67 %)	13 (21,67 %)	20 (33,33 %)	2 (3,33 %)	1 (1,67 %)

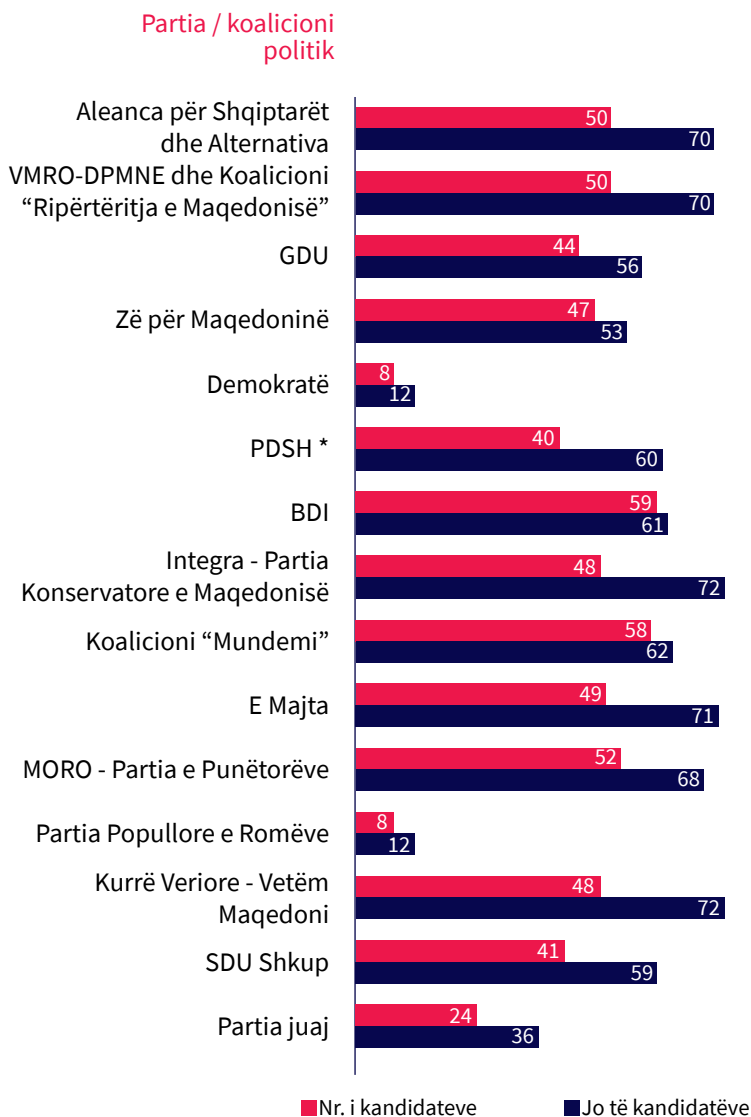
✘ Partia politike / koalicioni paraqiti listat e kandidatëve në pesë NJZ.
✘ Partia / koalicioni politik paraqiti listat e kandidatëve në një NJZ.
✘ Partia / koalicioni politik paraqiti listat e kandidatëve në tre NJZ.

⁹ Përqindjet e treguara në tabelën 4 janë llogaritur në lidhje me numrin e listave të kandidatëve të paraqitur nga partitë politike dhe koalicionet.

Kur bëhet fjalë për raportin midis gjinisë së kandidatëve dhe partisë / koalicionit që ata përfaqësojnë në zgjedhjet e parakohshme parlamentare, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se **gjashtë¹⁰ nga 15 parti dhe koalicione (40%) propozuan saktësisht 40% kandidate femra, përkatësisht në mënyrë minimale plotësojnë kuotën gjinore të përcaktuar nga Kodi Zgjedhor. Vlen të përmenden aspiratat e BDI-së dhe Koalicionit “Mundemi” për barazi gjinore në listat e kandidatëve, ku në listën e BDI-së, kandidatet përfaqësohen me 49,17% (n = 59), dhe në “Mundemi” me 48,33% (n = 58).** Informacioni mbi shpërndarjen gjinore të kandidatëve për secilën nga partitë dhe koalicionet jepet në Grafikon 4.

¹⁰ Beht fjalë për PDSH, Integra - Partia Konservatore Maqedonase, Partia Popullore e Romëve, Asnjëherë e Veriut - Vetëm Maqedonia, Demokratët dhe Partia Jote.

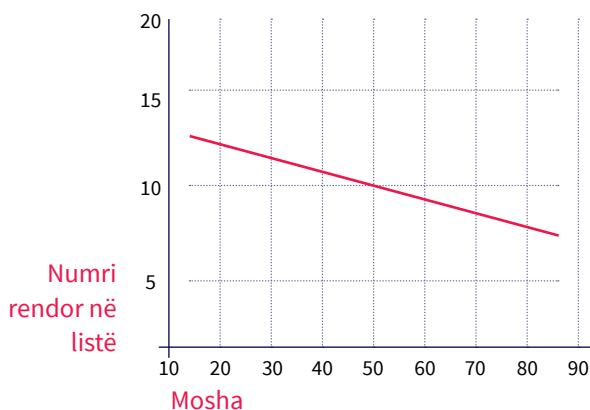
Grafiku 4. Shpërndarja gjinore e kandidatëve për secilën nga partitë dhe koalicionet

Raporti midis variablave themelore demografike dhe renditjes në listat e kandidatëve

Në nivelin e të gjithë ekzemplarit ekziston korrelacion i ulët statistikisht i rëndësishëm negativ, midis moshës së kandidatëve dhe vendit të tyre rendor në listat e paraqitura ($r = -0,135$; $p < .001$) (paraqitur në Grafikun 5). E thënë thjesht, kjo do të thotë që të dy variablat (mosha dhe vendi në listë) lëvizin në drejtime të kundërta - nëse njëra zvogëlohet, tjetra rritet, dhe anasjelltas. Me fjale te tjera, **sa më i vjetër të jetë kandidati, aq më lartë është ai / ajo në listën e kandidatëve, përkatësisht sa më i ri të jetë ai / ajo, aq më poshtë është në listë**. Nuk ka dallime të konsiderueshme midis gjinive për sa i përket nivelit të korrelacionit midis moshës së kandidatëve dhe vendit të tyre në listë.¹¹

Grafiku 5. Korrelacioni midis moshës së kandidatëve dhe vendit të tyre në listat e kandidatëve

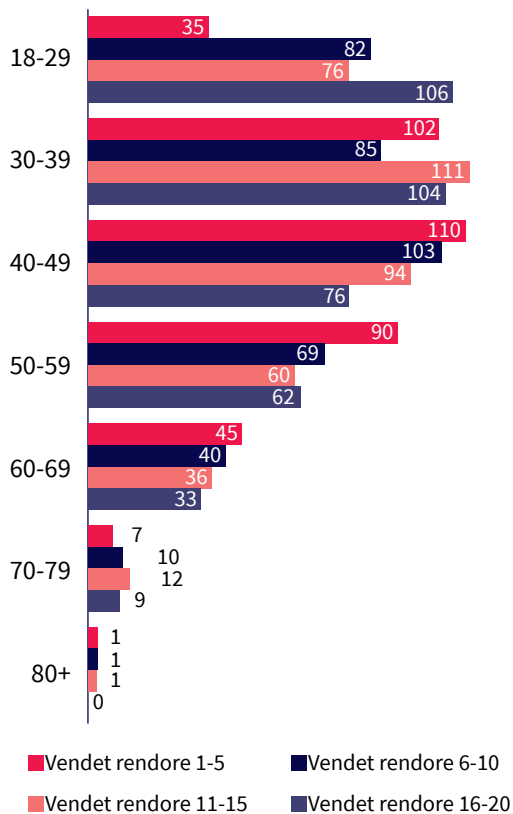

¹¹ Për kandidatet ekziston një korrelacion negativ statistikisht më i ulët ($r = -0.133$, $p < .001$). Për kandidatët, korrelacioni negativ është edhe më i ulët ($r = -0.124$, $p < .001$).

Kur merret parasysh shpërndarja e kandidatëve sipas grup-moshës së cilës i përkasin dhe vendit të listat e kandidatëve në të cilën ndodhen, **në pozitën “fituese” të listës (5 vendet e para) zakonisht ka kandidatë nga grup-mosha midis 40 dhe 49 vjeç (28%), pasuar nga kandidatët nga grup-mosha 30-39 (26%). Nga ana tjetër, kandidatët e rinj (deri në 29 vjeç) janë bindshëm më shpesh (me 35,5%) në nivelin e katërt (midis vendit të 16-të dhe të 20-të në listë), pasuar nga niveli i dytë (midis vendit të 6-të dhe vendit të 10-të) me 27% dhe niveli i tretë (midis vendit të 11-të dhe të 15-të) me 25%. Në mënyrë të ngjashme, kandidatët e grup-moshës 30-39 janë më shpesh në nivelin e tretë të vendeve në listë (midis vendit të 11-të dhe të 15-të) (28%), pasuar nga niveli i katërt (vendet 16-20) me 26% dhe niveli i parë (pesë vendet e para) me 25%. Informacione të detajuara mbi shpërndarjen e kandidatëve sipas moshës dhe vendit të tyre në listë jepet në Grafikon 6.**

Grafiku 6. Shpërndarja e kandidatëve sipas grup-moshës së cilës i përkasin dhe renditjes në listën në të cilën ndodhen

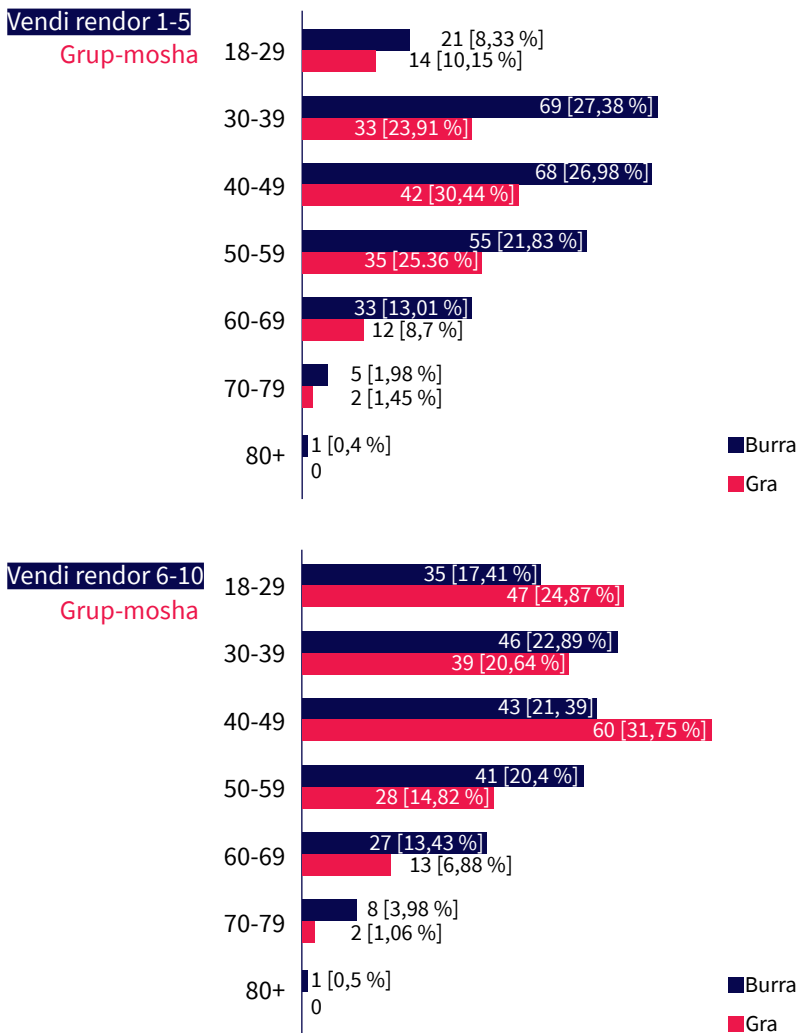
Grup-mosha

Kur analizohet shpërndarja gjinore sipas grup-moshave dhe pozicioneve të kandidatëve në listë, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se **pozitën “fituese” (pesë vendet e para në listë) zakonisht ka kandidatë nga grup-moshat 30-39 (27,38%) dhe 40-49 (26,98%), dhe kandidate nga grup-moshat 40-49 (30,44%) dhe 50-59 (25,36%). Në nivelin e dytë (midis vendit të 6-të dhe të 10-të) zakonisht ka kandidatë të grup-moshës 30-39 (22,89%)**

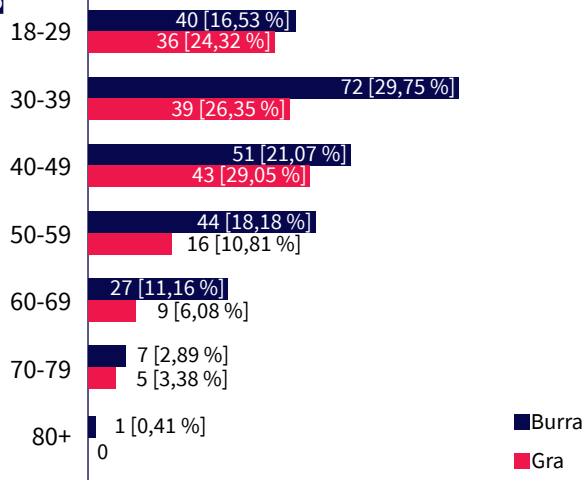
dhe 40-49 (21,39%) dhe kandidatë të grup-moshës 40-49 (31,75%) dhe 18-29 (24,87%). Informacione mbi shpërndarjen gjinore të kandidatëve sipas grup-moshës për secilën nga katër nivelet e listave të kandidatëve jepet në Grafikon 7.

Grafiku 7. Shpërndarja gjinore e kandidatëve sipas pozicioneve për secilën nga grup-moshat

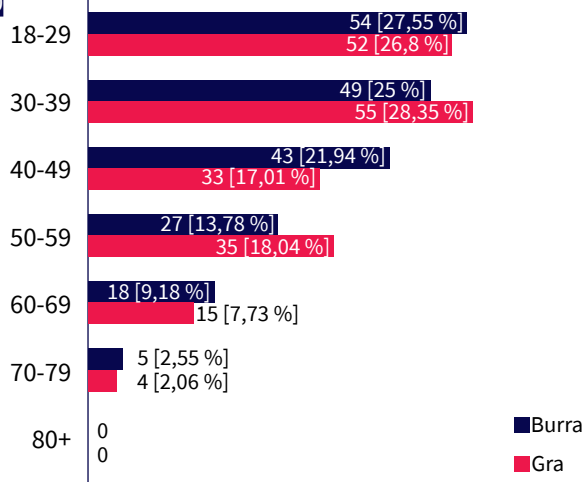
Vendi rendor 11-15

Grup-mosha

Vendi rendor 16-20

Grup-mosha

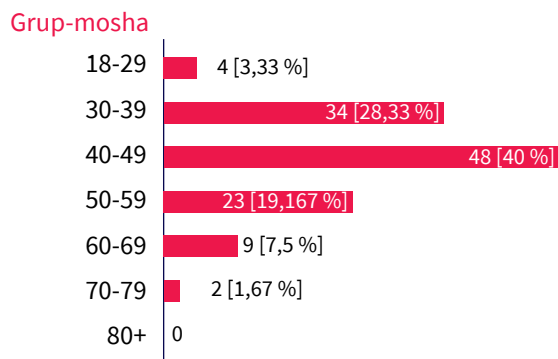

Përshkrimi i mostrës së deputetëve të zgjedhur në përbërjen konstituive të Kuvendit

Në zgjedhjet e parakohshme parlamentare, kandidatë nga gjashtë parti politike dhe koalicione fituan mandate deputeti. Një përmbledhje e numrit të vendeve për secilën nga partitë dhe koalicionet sipas njësive zgjedhore është dhënë në Grafikon 9. Në përgjithësi, qeveria (e përbërë nga Koalicioni “Mundemi”, BDI dhe PDSH) fitoi 62 mandate dhe opozita (Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, VMRO-DPMNE dhe Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë” dhe e Majta) fitoi 58 mandate.

Nga deputetët e zgjedhur, 64,17% janë meshkuj (n = 77) dhe 35,83% janë femra (n = 43). Moshja mesatare në nivelin e deputetëve të zgjedhur është M = 44,92 vjeç (SD = 9,77 ±, variojnë nga 23 në 72 vjeç). Për më tepër, kandidatët e rinj (midis 18 dhe 29 vjeç) mbulojnë vetëm 3,33% të deputetëve të zgjedhur (n = 4), ndërsa kandidatët deri në 39 vjeç në mënyrë kumulative mbulojnë 31,67% (n = 38) të numrit të përgjithshëm të deputetëve. Në Grafikon 8 tregon shpërndarja e deputetëve të zgjedhur sipas grup- moshës.

Grafiku 8. Shpërndarja e deputetëve të zgjedhur sipas grup-moshave

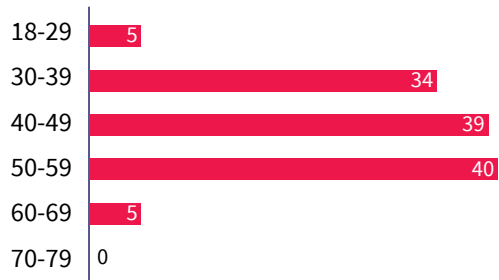
Krahasuar me dy përbërjet e mëparshme parlamentare, mund të shihet se nuk ka ndryshime të konsiderueshme për sa i përket moshës mesatare dhe intervalit ndërmjet deputetëve më të rinj dhe më të vjetër të zgjedhur. Për përbërjen parlamentare 2014-2016, mosha mesatare e deputetëve të zgjedhur ishte 45 vjet (me një përfshirje midis 24 dhe 66 vjeç), ndërsa për përbërjen parlamentare 2016-2020, mosha mesatare ishte 45,9 vjeç (me përfshirje midis 23 dhe 75 vjeç). Për përbërjen parlamentare të zgjedhur në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik 2020, mosha mesatare është 44,92 vjeç.

Një përfundim i ngjashëm mund të nxirret kur bëhet fjalë për numrin e deputetëve të zgjedhur të moshës deri në 29 vjeç, përkatësisht deri në 39 vjeç, në përbërjen parlamentare 2020-2024 dhe dy përbërjet e mëparshme. Kështu, nga deputetët e zgjedhur në zgjedhjet parlamentare në vitin 2014, 4,07% (n = 5) ishin deputetë deri në 29 vjeç, përkatësisht 31,71% (n = 39) deri në 39 vjeç. Nga deputetët e zgjedhur në zgjedhjet parlamentare në vitin 2016, vetëm 1,67% (n = 2) ishin deputetë deri në 29 vjeç, përkatësisht 29,17% (n = 35) deri në 39 vjeç. Nga përbërja parlamentare e zgjedhur në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik të vitit 2020, 3,33% (n = 4) janë deputetë të moshës deri në 29 vjeç, përkatësisht 31,67% (n = 38) deri në 39 vjeç. Një krahasim i shpërndarjes së deputetëve të zgjedhur sipas grup-moshave për të tre mandatet jepet në Grafikon 9.

Grafiku 9. Shpërndarja e deputetëve të zgjedhur sipas grup-moshave për përbërjet parlamentare në periudhat 2014-2016, 2016-2020 dhe 2020-2024.

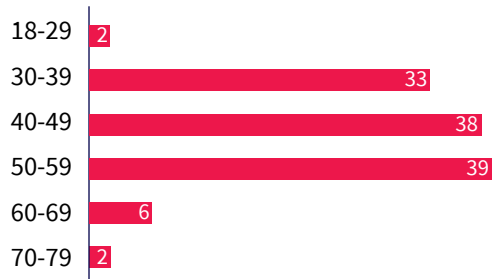
Mandati - 2014-2016

Grup-mosha

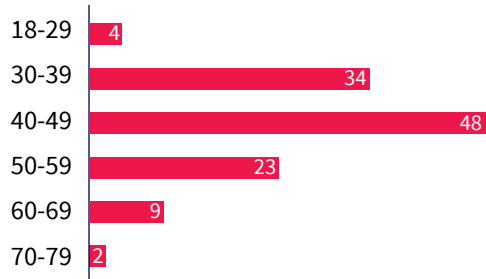
Mandati - 2016-2020

Grup-mosha

Mandati - 2020-2024

Grup-mosha

Përshkrimi i përbërjes parlamentare menjëherë pas formimit të Qeverisë

Rezultatet në këtë pjesë u referohen deputetëve të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut menjëherë pas formimit të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut.¹² Gjatë kësaj, është e rëndësishme të theksohet se tetë deputetë¹³ anëtarë të përbërjes konstituive të Kuvendit pas zgjedhjeve të parakohshme parlamentare në korrik 2020 kaluan në poste ministrore në pushtetin ekzekutiv, dhe një deputet¹⁴ dha dorëheqje. Në vend të këtyre nëntë deputetëve, mandat deputeti fituan kandidatët e ardhshëm në listat e paraqitura zgjedhore.

Pas ndryshimeve të tilla në përbërjen e Parlamentit menjëherë pas formimit të Qeverisë, ka ndryshime të vogla në karakteristikat demografike të Parlamentit. Kështu, krahasuar me përbërjen konstituive, pas formimit të Qeverisë, ka edhe dy deputete në Kuvend - **62,5% e deputetëve janë meshkuj (n = 75) dhe 37,5% (n = 45) janë femra**. Krahasuar me përbërjen konstituive, nuk ka ndryshime të mëdha në moshën mesatare të deputetëve - është $M = 44.82$ vjet ($SD = 9,84 \pm$, nga 23 deri 72 vjeç) Mosha mesatare e deputeteve është $M = 44,42$ vjeç ($SD = 9,45 \pm$, 23 deri 67 vjeç). Mosha mesatare e deputetëve është $M = 44,84$ vjet ($SD = 10,33 \pm$, nga 27 deri në 72 vjeç). Për më tepër, ka një rritje të lehtë të numrit të deputetëve

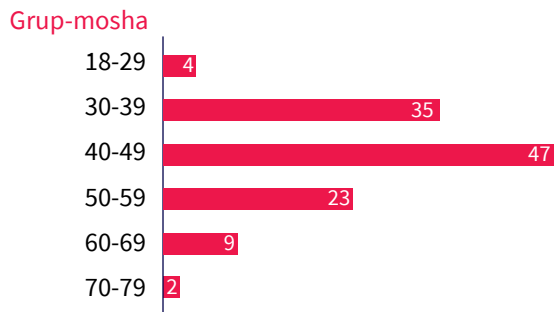
12 Megjithëse përbërja e Kuvendit dhe Qeverisë së Republikës së Maqedonisë të Veriut mund t'i nënshtrohet ndryshimeve shtesë, u bë azhurnim i duhur i të dhënave për analizë më 2 shtator 2020.

13 Behet fjalë për shtatë deputetë nga Koalicioni "Ne mundemi" (Nikola Dimitrov - Zëvendës Kryeministër për Çështjet Evropiane, Zoran Zaev - Kryeministër, Ljupčo Nikollovski - Zëvendës Kryeministër i ngarkuar me luftimin e korrupsionit, zhvillimit të qëndrueshëm dhe burimeve njerëzore, Oliver Spasovski - Ministër i Punëve të Brendshme, Mila Carovska - Ministre e Arsimit dhe Shkencës, Jagoda Shahpaska - Ministër i Punës dhe Politikës Sociale dhe Radmila Sekerinska-Jankovska - Ministre e Mbrojtjes) dhe një deputet i BDI-së (Naser Nuredini - Ministër i Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor).

14 Bëhet fjalë për deputetin Florin Besimi nga BDI.

të rinj (n = 1 në kategorinë kumulative deri në moshën 39 vjeç) - **deputetët e rinj (midis 18 dhe 29 vjeç) ende mbulojnë 3,33% të deputetëve të zgjedhur (n = 4), ndërsa deputetët deri në moshën 39 vjeç në mënyrë kumulative mbulojnë 32,5% (n = 39) të numrit të përgjithshëm të deputetëve.** Në grafikun 10 është paraqitur shpërndarja e anëtarëve të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut (menjëherë pas formimit të Qeverisë) sipas grup- moshës.

Grafiku 10. Shpërndarja e deputetëve (menjëherë pas formimit të qeverisë) sipas grup-moshave

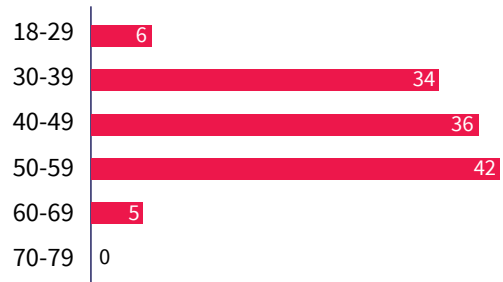
Krahasuar me dy përbërjet e mëparshme parlamentare, mund të vërehet se nuk ka dallime të konsiderueshme në aspektin e moshës mesatare dhe përfshirjes ndërmjet anëtarëve më të rinj dhe më të vjetër të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut menjëherë pas formimit të Qeverisë. Për përbërjen parlamentare 2014-2016, mosha mesatare e deputetëve të zgjedhur ishte 45 vjet (me një përfshirje midis 23 dhe 66 vjeç), ndërsa për përbërjen parlamentare 2016-2020, mosha mesatare ishte 46,10 vjeç (me përfshirje midis 23 dhe 75 vjeç). Për përbërjen parlamentare të formuar menjëherë pas formimit të Qeverisë pas zgjedhjeve në korrik 2020, mosha mesatare është 44,82 vjeç.

Një përfundim i ngjashëm mund të bëhet kur bëhet fjalë për numrin e deputetëve në Kuvend menjëherë pas formimit të Qeverisë, të moshës deri në 29 vjeç, përkatësisht deri në 39 vjeç në përbërjen parlamentare 2020-2024 dhe dy përbërjet e mëparshme. Kështu, nga deputetët e Kuvendit në mandatin 2014-2016, 4,88% (n = 6) ishin deri në 29 vjeç, përkatësisht 32,52% (n = 40) deri në 39 vjeç. Nga anëtarët e Kuvendit në mandatin 2016-2020, 1,67% (n = 2) ishin të moshës deri në 29 vjeç, përkatësisht 29,17% (n = 35) deri në 39 vjeç. Nga anëtarët e Kuvendit në mandatin 2020-2024, 3,33% (n = 4) janë të moshës deri në 29 vjeç, përkatësisht 32,5% (n = 39) janë deri në 39 vjeç. Një krahasim i shpërndarjes së deputetëve të zgjedhur sipas grup-moshave për të tre mandatet jepet në Grafikon 11.

Grafiku 11. Shpërndarja e anëtarëve të Kuvendit menjëherë pas formimit të Qeverisë sipas grup-moshave për secilën nga përbërjet parlamentare në periudhat 2014-2016, 2016-2020 dhe 2020-2024.

Mandati - 2014-2016

Grup-mosha

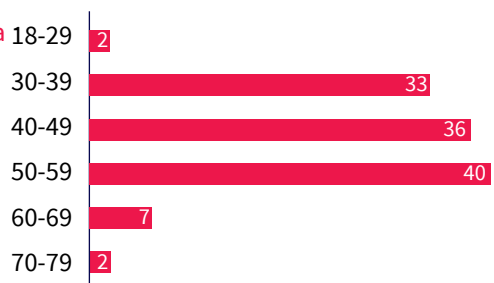
Mandati - 2016-2020

Grup-mosha

Mandati - 2016-2020

Grup-mosha

Përfundimet nga analiza e përfaqësimit të të rinjve në listat e kandidatëve dhe në përbërjen parlamentare janë në dispozicion në f. XX.

ANALIZA E PËRFAQËSIMIT TË ÇËSHTJEVE RINORE NË PROGRAMET ZGJEDHOR TË PARTIVE POLITIKE DHE KOALICIONET DHE PROGRAMIN E QEVERISË

Që nga fazat e hershme të pavarësisë së vendit, partitë tona politike shpesh janë kritikuar për pamundësinë të përballen me problemet me të cilat ballafaqohen të rinjtë. Përkundër dokumenteve dhe masave të shumta strategjike kushtuar rinisë, sistemi i qeverisjes (në të cilin partitë luajnë rolin më të rëndësishëm) vazhdon të përballlet me një numër sfidash, siç janë rritja e pjesëmarrjes së të rinjve në proceset e vendimmarrjes dhe plotësimi i nevojave gjithnjë e më të mëdha të cilat i ka i riu për përfshirje të drejtpërdrejtë në rrjedhat shoqërore.

Diskursi publik shpesh përmend se partitë politike neglizhojnë interesat e të rinjve, gjatë çka përpjekjet për përmirësimin e pozicionit të tyre shoqëror shihen si deklarative. Partive u referohet gjithashtu se nuk tregojnë shumë interes për politikën rinore, gjë që reflektohet në veprimet e tyre sipas parimit “fikje zjarri” në krahasim me planifikimin e detajuar dhe angazhimin e vazhdueshëm për zgjidhjen e problemeve të të rinjve.

Një nga mënyrat për të pasur një pamje më të saktë se si partitë politike i qasen çështjeve të të rinjve është përmes një analize të programeve të tyre zgjedhore. Duke përdorur këtë qasje, shpresojmë të përmirësojmë kuptimin e çështjeve rinore dhe të sigurojmë bazë për kërkime të mëtejshme mbi marrëdhëniet midis politikës dhe të rinjve.

Pse analizë e programeve zgjedhore?

Në përgjithësi, partitë politike konsiderohen të jenë një nga aktorët më të rëndësishëm në jetën politike të një shoqërie, me qëllimin e tyre kryesor të fitojnë pushtetin. Në përpjekjet e tyre për këtë qëllim, partitë politike krijojnë programe bazuar në orientimet e tyre ideologjike të cilat më vonë i përdorin për të formuluar pikëpamje dhe për të fituar mbështetjen e publikut. Prandaj, dokumentet e programit lejojnë palët të ndërtojnë qasjen e tyre politike dhe pikëpamjen e tyre të gjërave përmes të cilave do të dallojnë nga palët konkurruese.

Programet e partive, të cilat janë veçanërisht të rëndësishme në procesin zgjedhor, janë përbërësit kryesorë për të fituar mbështetjen e votuesve dhe përdoren si materiali themelor me të cilin partitë komunikojnë gjatë fushatës zgjedhore. Në praktikë, kjo do të thotë që qëllimi i programeve zgjedhore është t'u ofrojnë votuesve pamje se çfarë veprimi partia planifikon të ndërmarrë nëse fiton.

Në ditët e sotme, një pjesë e literaturës politike, e cila studion partitë politike, thotë se programet zgjedhore të partive po humbin vlerën e tyre krahasuar me të kaluarën. Siç thuhet nga Dalton et al. (2013), shumica e votuesve injorojnë programet e partive politike dhe kanë pak njohuri për përmbajtjen e tyre. Sidoqoftë, programet e partive ende shihen si dokumente kryesore në të cilat partitë deklarojnë publikisht angazhimet dhe vizionet e tyre për rendin politik. Kështu, edhe pse vetë programet janë më rrallë në qendër të vëmendjes gjatë fushatës parazgjedhore, ato prapëseprapë ofrojnë të dhënat më të sakta dhe gjithëpërfshirëse mbi angazhimin e një partie (Benoit & Laver, 2009). Quinn etj. (2010) shkojnë deri atje sa programet e partive konsiderojnë si dokumentin më të rëndësishëm në bazë të të cilit partisë fituese i jepet mandat për të qeverisur vendin.

Prandaj, nuk duhet të na habitë fakti se studimi i programeve partiake ende stimulon interes të konsiderueshëm në mesin e studi-

uesve politike në shumë fusha tematike, përfshirë rininë. Në thelb, ajo që ofrojnë analizat të tilla, përfshirë tonën, është të identifikojmë fushën dhe llojin e mesazheve që partitë u dërgojnë votuesve, qëndrueshmërinë dhe besueshmërinë e tyre dhe përshtatshmërinë e tyre.

Bazuar në këtë, besojmë se analiza e politikave rinore të përfshira në programet e partive politike në Republikën e Maqedonisë së Veriut është segment i rëndësishëm për diagnostikimin e pikëpamjeve të partive politike ndaj të rinjve. Për më tepër, besojmë se qasja e tillë analitik ofron mundësi për të përmirësuar konceptimin e politikave rinore të krijuara nga partitë politike.

Metodologjia e analizës

Analiza përfshiu 15 programe zgjedhore të ofruara në zgjedhjet e parakohshme parlamentare të mbajtura në korrik 2020. Programi i vetëm që mungon në analizë është ai i partisë Koncepti Maqedonas, e cila nuk kishte dokument programi gjithëpërfshirës. Për më tepër, analiza përfshin programin e RDM, i cili edhe pse ishte pjesë e Koalicionit “Mundemi”, si partiofroi programin e tij të veçantë zgjedhor.

Gjatë mbledhjes së programeve, studiuesit u përballën me një numër vështirësish. Disa prej programeve nuk ishin në dispozicion të publikut, ndërsa disa programe u publikuan vonë pas fillimit të fushatës zgjedhore. Për këto arsye, shumica e programeve u siguruan përmes kontaktit të drejtpërdrejtë me paraqitësit e listave, dhe vetëm një pjesë e vogël u siguruan nga burime të disponueshme për publikun (zakonisht ueb faqet të parashtruesve). Një ndërlitim shtesë ishte se disa prej programeve zgjedhore ishin në dispozicion në vetëm një gjuhë dhe analiza e tyre ishte e mundur vetëm pas përkthimit të tyre. Këto vështirësi tregojnë qartë nevojën për të

përmirësuar disponueshmërinë e programeve dhe qarkullimin e tyre të hapur në publik, në mënyrë që të rinjtë, por edhe të gjithë qytetarët, të mund të marrin vendime sa më të informuara para votimit.

Analiza e përmbajtjes së programeve zgjedhore përdori përzjerje të analizës diskursive (si metodë për përcaktimin e mënyrës së përfaqësimit të të rinjve në përmbajtjen e programeve) dhe analizës së përmbajtjes (si metodë për përcaktimin e numrit të masave dhe kategorizimin e tyre sipas fushave). Sa i përket interpretimit të të dhënave, kryesisht janë përdorur teknikat induktive dhe deduktive. Mënyra në të cilën paraqiten të dhënat empirike ka për qëllim kryesisht të pasqyrojë situatën e përgjithshme në lidhje me përfaqësimin e çështjeve të të rinjve, por vetë analiza ofron pasqyrë të detajuar të masave më të rëndësishme të partive, të cilat morën pjesë në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në vitin 2020.

Procesi i identifikimit të politikave rinore dhe përcaktimi i tyre u zhvillua në disa hapa. Angazhimet për të cilat u konsideruar se ishin “për të rinj”, si hap i parë, u identifikuan nga përdorimi i qartë i fjalëve si “të rinjtë”, “nxënësit”, “studentët” dhe variacionet e tyre (p.sh. “rinore”, “e nxënësve”, “studentore”). Si hap i dytë, u hulumtuan terma të tjerë kryesorë, siç janë arsimi, bursa, shkolla, universiteti, si fjalë që përdoren shpesh në kontekstin e të rinjve. Si hap i tretë, intervali i moshës u kërkua për të identifikuar masat për të rinjtë. Në përgjithësi, të gjitha masat që u referoheshin qartë të rinjve mbi 15 vjeç u zgjodhën si angazhime rinore.

Rezultatet e analizës

Sa janë të rinjtë në fokusin e programeve zgjedhore?

-
- ✘ **Pothuaj se gjysma e programeve ofrojnë shumë pak ose asnjë masë për të rinjtë.**
 - ✘ **Vetëm në programet e Koalicionit Mundemi dhe Koalicionit Rimëkëmbja e Maqedonisë të rinjtë shfaqen si një prej grupeve kryesore të interesit të cilëve ata ju drejtohen.**
-

Si fillim, vlen të përqendrohemi në atë se sa programet zgjedhore u kushtojnë vëmendje të rinjve dhe çështjeve rinore. Siç tregohet në Tabelën 5, analiza e programeve tregon se ekzistojnë tre grupe programesh për sa i përket fokusit të të rinjve. Në grupin e parë janë Koalicioni “Mundemi” dhe Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë”, në programet e të cilave të rinjtë paraqiten si një nga grupet kryesore të interesit të cilave u drejtohen. Në këto dy koalicione ka përfaqësim më të përparuar të politikave rinore krahasuar me paraqitësit e tjerë të listave. Në programet e tyre janë shënuar më shumë se 50 masa të parashikuara për të rinjtë, ndërsa diapazoni i fushave të mbuluara në të cilat parashikohen masat e propozuara është mjaft i gjerë dhe përfshin më shumë se 10 fusha të ndryshme.

Grupi i dytë përfshin programe që në një masë më të vogël përmbajnë masa të propozuara për të rinjtë, me numrin e masave në këto programe që variojnë nga 15 në 50 masa dhe numrin e fushave të mbuluara nga 5 deri në 10. Ky grup përfshin programet e RDM, Zë për Maqedoninë, Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, E Majta, PDSH dhe BDI.

Grupi i tretë dhe i fundit përfshin koalicione dhe parti ku politikat rinore janë pothuajse inekzistente dhe nuk e kalojnë numrin e 15 masave të përfshira në jo më shumë se 5 fusha. Ky grup përfshin pothuajse gjysmën e të gjitha programeve në dispozicion (7 nga 15). Konkretisht, bëhet fjalë për programet zgjedhore të Integra - Partia Konservatore Maqedonase, Partia juaj, Kurrë Veriore - Vetëm Maqedoni, Demokratët, MORO - Partia e Punëtorëve, GDU dhe Partia Popullore e Romëve. Në këtë grup, deri në katër paraqitës të listave (Asnjëherë në Veri - Vetëm Maqedonia, MORO - Partia Punëtorë, GDU dhe Partia Popullore e Romëve) nuk kanë parashikuar asnjë masë specifike për të rinjtë.

Tabela 5. Përfaqësimi i masave rinore në programet zgjedhore të partive politike dhe koalicioneve

	Grupi i parë	Grupi i dytë	Grupi i tretë
Kriteret ✘	50 ose më shumë masa për të rinjtë, të përfshira në më shumë se 10 fusha.	Nga 50 deri në 15 masa për të rinjtë, të përfshira në 5 deri në 10 fusha.	Më pak se 15 masa për të rinjtë, të përfshira në më pak se 5 fusha.
Partitë politike dhe koalicionet	Koalicioni “Mundemi”, Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë”	RDM, Zë për Maqedoninë, Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, E majta, PDSH, BDI	Integra - Partia Konservatore Maqedonase, Partia juaj, Kurrë Veriore - Vetëm Maqedoni, Demokratët, MORO - Partia Punëtorë, GDU, Partia Popullore e Romëve.
Gjithsej parti dhe koalicione në grup	2	6	7

✘ Për të hyrë në një grup, programet duhet të plotësojnë në mënyrë kumulative të dy kriteret (numri i masave dhe numri i fushave).

Nga njëra anë, fakti se pothuajse gjysma e programeve ofrojnë shumë pak ose aspak masë për të rinjtë është shqetësues duke pasur parasysh që të rinjtë përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të elektoratit. Kjo shifër është befasuese për sa i përket faktit se një nga sondazhet më të fundit për të rinjtë tregon se pjesë e konsiderueshme e të rinjve kanë shprehur të votojnë, gjatë çka më shumë se 80% e të rinjve të moshës 18 deri 35 vjeç deklarojnë se gjithmonë votojnë ose votojnë ndonjëherë (Galevski, 2019).

Nga ana tjetër, ajo që është inkurajuese është që partitë më të mëdha politike dhe të gjitha partitë që fituan vende deputeti në zgjedhjet parlamentare në vitin 2020 i përkasin grupit të parë dhe të dytë - që teorikisht do të thotë se ka mundësi që deputetët në këtë mandat të merren më shumë me zgjidhjen e problemeve që i prekin të rinjtë. Në të njëjtën kohë, duhet të theksohet se të rinjtë në vendin tonë tregojnë nivel të ulët besimi tek partitë politike dhe politikanët dhe janë skeptikë ndaj sistemit politik në tërësi (Galevski, 2019). Prandaj, kjo përbërje parlamentare ka mundësi shtesë, por edhe detyrim për të korigjuar këtë fotografi.

Në cilat fusha tematike ka më shumë, dhe në cilat më pak masa për të rinjtë?

- ✘ Pjesa më e madhe e programeve zgjedhore, duke folur edhe duke u drejtuar të rinjve, si tema kryesore, i kanë ekonominë dhe arsimin.**
- ✘ Nga ana e tjetër, ka disa fusha në të cilat dukshëm mungojnë masa për të rinj në kuadër të programeve. Këto fusha janë ndikimi i krizës me COVID-19 mbi të rinjtë, proceset e integritimeve evropiane, drejtësia dhe të drejtat e të rinjve si dhe ekologjia.**

Siç mund të shihet nga pasqyra tabelore (Tabela 6), pa kërcime të konsiderueshme, shumica e programeve zgjedhore, duke folur për të rinjtë dhe duke iu drejtuar të rinjve, kanë ekonominë dhe arsimin si temat e tyre kryesore. Nga pikëpamja e hulumtimit ekzistues mbi të rinjtë në vend, fokusi në këto dy tema duket tejet i justifikuar. Sipas gjetjeve të hulumtimit të Topuzovska-Latkoviç dhe të tjerë (2019), pothuajse gjysma e të rinjve janë të pakënaqur me cilësinë e procesit arsimor në Maqedoninë e Veriut, ndërsa gjatë kësaj, qëndrimi i përgjithshëm i pothuajse gjysmës së të rinjve është se arsimit është gjëja më e rëndësishme në jetë (Jaqimovski et al., 2015). Është e ngjashme me papunësinë që të rinjtë e identifikojnë si problemin më të madh (Topuzovska-Latkoviç et al., 2019), që vërehet edhe në mesin e nxënësve të shkollave të mesme që nuk janë akoma aktivë në tregun e punës (Korunovska-Srbijanko et al., 2011). Në mënyrë plotësuese, hulumtimet tregojnë se 77% e të rinjve mendojnë se po humbin vitet më të mira të jetës së tyre duke pritur punësim (Instituti për Kërkime Sociologjike dhe Politiko-Juridike, 2014), i cili mund të interpretohet si një nga arsytet pse të rinjtë zgjedhin papunësinë dhe varfërinë si temat më të rëndësishme që mund të inkurajojnë aktivizmin socio-politik (Galevski, 2019).

Tabela 6. Fushat me prioritete për të rinjtë në programet e partive politike dhe koalicioneve*

Partitë politike dhe koalicionet	Prioriteti i parë	Prioriteti i dytë	Prioriteti i tretë	Prioriteti i katërt	Prioriteti i pestë
Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa	Arsim	Ekonomi	Inovacione	✘✘	✘✘
Zë për Maqedoninë	Arsim	Shëndetësi	Standardi i të rinjve	Kulturë	✘✘
RDM	Arsim	Ekonomi	Standardi i të rinjve	Grupet e marginalizuara	Inovacione
PDSH	Ekonomi	Arsim	Standardi i të rinjve	Standardi i të rinjve	✘✘
BDI	Arsim	Ekonomi	Standardi i të rinjve	Shëndetësi	Sport
Koalicioni “Mundemi”	Ekonomi	Arsim	Inovacione	Kulturë	Standardi i të rinjve
Koalicioni “Ripërtëritja e Maqedonisë”	Ekonomi	Arsim	Inovacione	Kulturë	Standardi i të rinjve
E Majta	Arsim	Sport Shëndetësi	Kulturë	✘✘	✘✘

✘ Tabela është krijuar bazuar në numrin e masave për të rinjtë të parashikuara në programe, gjatë çka fushat me numrin më të lartë të masave renditet si prioriteti i parë, fusha me numrin e dytë më të lartë të masave renditet si prioriteti i dytë, etj. Palët nga grupi i tretë përjashtohen nga tabela për shkak të numrit të vogël të masave për të rinjtë (zakonisht një deri në dy nga fushat), gjë që parandalon rangimin e tyre.

✘✘ Më shumë fusha me jo më shumë se një masë për të rinjtë.

✘✘✘ Partitë / koalicionet në tabelën janë të renditura sipas rendit alfabetik.

Përveç ekonomisë dhe arsimit, si prioritete nga partitë më shumë paraqiten edhe inovacionet, pjesëmarrja rinore, standardi rinor, kultura dhe shëndetësia. Sporti dhe të drejtat e grupeve të marginalizuara të të rinjve përmenden gjithashtu si fusha me prioritete. Një fakt interesant është se dy koalicionet më të mëdha (të udhëhequra nga LSDM-ja dhe VMRO-DPMNE-ja) kanë të njëjtën renditje për sa i përket prioriteteve për të rinjtë, të cilat ata i parashikojnë.

Nga ana tjetër, ka disa fusha ku masat e të rinjve dukshëm mungojnë në kuadër të programeve të paraqitësve të listave. Një temë e tillë është kriza e shkaktuar nga KOVID-19 dhe efektet që ajo ka mbi të rinjtë. Megjithëse vëzhgimet fillestare tregojnë se të rinjtë janë një nga grupet më të prekura (shih dokumentin Të rinjtë në Krizë, 2020), shqetëson fakti se partitë dhe koalicionet nuk i kushtojnë hapësirë implikimeve nga kriza mbi të rinjtë dhe mënyrës se si ato do të zgjidhen.

Për më tepër, ka mungesë të masave për të rinjtë në kontekstin e proceseve të integritimit evropian, përkatësisht cili është roli që të rinjtë do të luanin në procesin e negociatave dhe si vetë procesi do tu afrohej më tepër të rinjve. Studimi i fundit i kryer nga Fondacioni Westminster për Demokraci tregon se të rinjtë kanë pritje të mëdha në lidhje me anëtarësimin e mundshëm të vendit në Bashkimin Evropian (Galevski, 2019). Në fakt, sipas hulumtimit, perspektiva evropiane është një nga motivuesit kryesorë që të rinjtë të qëndrojnë në vend. Prandaj, mungesa e llojit të këtillë të masave në programet zgjedhore mund të vlerësohet si mangësi serioze.

Drejtësia dhe të drejtat e të rinjve janë një fushë tjetër në të cilën nuk ka masa specifike për të rinjtë. Pothuajse asnjë nga programet nuk ofron masa me të cilat ne veçanti do të mbroheshin të drejtat e personit të ri, ose masa që do t'u jepnin të rinjve qasje në ndihmë juridike. Në një kuptim më të gjerë, programet nuk ofrojnë as vizion të asaj se cili do të ishte kontributi i të rinjve në ndërtimin e një shoqërie më të drejtë.

Është e ngjashme me ekologjinë si fushë në të cilën një numër i vogël i programeve ofrojnë masa që janë modeluar posaçërisht për të rinjtë. Masat që ekzistojnë në këtë fushë zakonisht parashikojnë disa modalitete për subvencionimin e transportit, si dhe ngritjen e vetëdijes tek të rinjtë për ekologjinë.

Çfarë premtornë partitë për të rinjtë në programet e tyre?

- ✘ **Programet zgjedhore kanë dallim të vogël në pjesën kryesore, pa dallim nga cila parti vijjnë dhe nëse janë bëhet fjalë për politika ekonomike, arsimore, kulturore ose lloje tjera të politikave.**
- ✘ **Në kuptimin ideologjik, nuk ka dallime të veçanta.**

Lidhur me politikat rinore që partitë i paraqesin në programet zgjedhore, vlen të përmendet se ato ndryshojnë pak në thelbin e tyre, pavarësisht nga cila parti vijjnë dhe nëse janë politika ekonomike, arsimore, kulturore, sportive apo politika të tjera. Siç mund të shihet nga analiza që vijon, ka një numër mbivendosjesh midis politikave të ofruara nga partitë, gjë që sugjeron pjesërisht se beteja për të fituar votat, përfshirë ato të të rinjve, bazohet kryesisht në çështje të tjera që nuk janë tradicionalisht “rinore”, por ndikojnë tek të rinjtë (p.sh. drejtësia dhe qeverisja e mirë). Nga pikëpamja ideologjike, gjithashtu, nuk ka dallime të veçanta, dhe vetë pozicionimi ideologjik nuk manifestohet qartë në mënyrën se si konceptohen masat për të rinjtë.

Linjat në vijim shkurtimisht do të adresojmë politikat kryesore rinore të ofruara nga palët në disa fusha: ekonomi, arsim, inovacion, pjesëmarrje e të rinjve, standard rinor, bujqësi, shëndetësi, sport dhe kulturë.

1. Ekonomia: lehtësime tatimore dhe kapital fillestar i biznesit

Sa i përket ekonomisë, partitë politike shpesh tregojnë masa stimuluuese për punësimin dhe përmirësimin e mundësive të biznesit për të rinjtë kryesisht duke propozuar lehtësime tatimore. Për shembull, programi i Koalicionit “Ne mundemi” parashikon që të gjithë të rinjtë deri në moshën 29 vjeç, të cilët janë të punësuar rishtas në sektorin privat, shteti t’u “kthejë paratë e paguara nga tatimi mbi të ardhurat personale drejtpërdrejt në llogarinë e tyre në 3 vitet e para të punës” (fq. 31). Për më tepër, i njëjti program si masë përcakton “lirim nga taksat për të gjitha ndërmarrjet private të sapo krijuara, të formuara nga të rinj deri në moshën 29 vjeçe ose gra, për sa kohë që xhiroja është nën 3 milion denarë” (fq. 31). Një masë e ngjashme është paraparë në programin e Koalicionit “Rindërtimi i Maqedonisë”, sipas të cilit të rinjtë deri në 29 vjeç do të lirohen nga tatimi mbi të ardhurat personale mbi të ardhurat neto në nivel vjetor deri në gjashtë mijë euro për punësimin e parë (fq. 14). Programi PDSH-së parashikon lirim nga tatimi mbi fitimin brenda dy viteve në shumën e kontributeve të paguara nga punëdhënësit të cilët do të punësojnë punëtorë të rinj për një kohë të pacaktuar (fq. 19), ndërsa Aleanca për Shqipëtarët dhe Alternativa thekson lirimin nga pagesa e kontributeve për dy vjet për kompanitë që do të punësojnë studentë në gjashtë muajt e parë pas diplomimit (fq. 50).

Përveç stimujve tatimorë, masa kryesore ekonomike është sigurimi i kapitalit fillestar për fillimin e biznesit të të rinjtë. Programi PDSH-së për fuqizimin e të rinjve parashikon “subvencion për fillimin e bizneseve të reja deri në 10,000 euro” dhe “0% kontribute të shtetit për biznese të reja inovative” (fq. 51). Nga ana tjetër, Koalicioni “Ne Mundemi”, premtos “grante prej 5,000 deri në 15,000 euro për të rinjtë dhe gratë për të filluar bizneset e tyre në të cilat shteti merr

shumicën e rrezikut në rast dështimi” (fq. 8), si dhe “zgjatja e masës për 3,000 denarë ndihmë rinore mujore në prodhimin për të rinjtë e punësuar deri në 23 vjet me të paktën arsim të mesëm të përfunduar” (fq. 32). Për më tepër, programi i Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativa thekson “ulje 50% e kapitalit fillestar prej 5,000 euro për të rinjtë e moshës 18 deri në 29 vjeç që duan të fillojnë biznes” (fq. 50). Koalicioni “Rinovimi për Maqedonisë” planifikon “mbështetje financiare për të rinjtë e papunë përmes granteve të pakthyeshme dhe granteve me kredi” (fq. 281), për të cilën partia merr përsipër të ndajë të paktën 4 milion euro në mandatin e saj. Programi DOM rendit si përparësi planifikimin e “politikave specifike dhe stimujve për të rinjtë e vetëpunësuar dhe bizneset e drejtuara nga të rinjtë (ulur taksat, përgjegjësi më të ulëta administrative, etj.), Si dhe sigurimin e mbështetjes sistematike (udhëzime, këshillim, trajnim)” (fq. 94), por nuk është specifikuar në çfarë forme do të zbatohen këto masa. Është e ngjashme me programin e Integra - Partia Konservatore e Maqedonisë, e cila i afrohet kësaj çështje në mënyrë abstrakte (“të rinjve do t’u sigurojmë mundësi për punësim... masa që do të hapin rrugën për zhvillimin e tyre profesional”, fq. 86). Në të njëjtin stil është qasja e Demokratëve, programi i të cilëve parashikon “masa të vërteta aktive... për t’u dhënë mundësi profesionistëve të rinj të kenë biznesin e tyre” (fq. 12-13), por përsëri mungon konkretizimi i masave të parashikuara. Programi i BDI-së parashikon forcimin e mekanizmave për kërkimin e punës dhe qasjen në punë përmes “Garancisë së të Rinjve” (fq. 83), sinjë mjet me të cilin “në një periudhë prej katër muajsh pas përfundimit të shkollimit ose humbjes së punës, çdo i ri merr një ofertë pune, mundësinë për të vazhduar arsimin e tij, të angazhohet në praktikë ose trajnim për t’u përgatitur për punësim” (fq. 83).

Lidhur me nivelin e papunësisë së të rinjve, shumë programe e trajtojnë këtë çështje si një nga problemet socio-ekonomike më problematike me të cilat përballet vendi. Në këtë kontekst, pothuajse

nuk ka asnjë program që nuk angazhohet për uljen e papunësisë së përgjithshme dhe/ose të rinjve. Sidoqoftë, ndryshe nga papunësia e përgjithshme, ku disa parti deklarojnë saktësisht se sa përqind do të ulin papunësinë deri në fund të mandatit të tyre (shembull: Koalicioni “Rinovimi për Maqedoninë” nën 10%, Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa me 10%, Zëri për Maqedoninë, papunësi me një shifër, etj.), ky nuk është rasti me papunësinë e të rinjve. Një përjashtim nga ky është programi i Koalicionit “Ne mundemi”, si i vetmi që specifikon përkushtimin “që niveli i papunësisë së të rinjve të moshës 15-29 do të ulet ndjeshëm, në një nivel nën 17% deri në vitin 2024” (fq. 42).

Është interesante të përmendet se vetëm dy programe (ai i Koalicionit “Rindërtimi për Maqedoninë” dhe Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa) përcaktojnë nivelin aktual të papunësisë midis të rinjve, por ajo që është edhe më e habitshme është pabarazia midis niveleve të treguara të papunësisë të të rinjtë. Kështu, Koalicioni “Rindërtimi për Maqedoninë” shprehet se “sipas Entit Shtetëror për Statistikë, shkalla e papunësisë së të rinjve në Maqedoni është 35.6%, që është më e larta në Evropë dhe dyfishi i mesatares së Bashkimit Evropian” (fq. 280), ndërsa Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa shprehet se “vendi ynë është në vendin e tretë në Evropë për papunësinë e të rinjve (me 48% e të rinjve janë të papunë)” (fq. 43).

2. Arsimi dhe shkenca: rritje e financimit, përmirësim i cilësisë dhe infrastrukturës

Një nga zotimet themelore të ofruara nga programet në drejtim të arsimit dhe shkencës është nevoja për të rritur alokimet e buxhetit në këto fusha. Në disa prej programeve, ky prioritet përcaktohet si një angazhim i përgjithshëm, pa përmendur shumën e nevojshme që do të ndahej për këto qëllime. Për shembull, programi Zëri për Maqedoninë diskuton nevojën për një “ritje të konsiderueshme

të mjeteve për kërkim dhe zhvillimin” (fq. 106), por nuk thuhet se çfarë përqindje e rritjes kërkohet. Programi DOM thekson se vendet evropiane “ndajnë shumë më shumë fonde për zhvillimin e shkencës”, por ky program nuk ofron shifra specifike për alokimet e nevojshme në Maqedoninë e Veriut. Një pjesë tjetër e programeve ofron shifra specifike për nivelin e financimit të nevojshëm për arsimin dhe shkencën. Kështu, programi i Koalicionit “Ripërtëritje për Maqedoninë” thekson “rritjen e fondeve për arsimin nga 3.7% në 5% të BPV” (fq. 112) dhe “të rriten fondet e alokuara për shkencë në minimum prej 1% të BPV-së” (fq. 113). Në mënyrë të ngjashme, DOM është angazhohet për të barazuar financimin e arsimit me “përqindjen e vendeve të OECD që është 5.2% të BPV” (fq. 28). Koalicioni “Ne mundemi” parashikon që “alokimi total për shkencë të arrijë 1.5% të BPV-së” (fq. 150), por nuk ka parashikim për sasinë e nevojshme në fushën e arsimit.

Përmirësimi i cilësisë së arsimit qëndron si një angazhim tjetër kryesor në këtë fushë. Për sa i përket përmirësimit të cilësisë së arsimit, duke gjykuar nga masat, ekziston një pozicion mjaft i unifikuar midis palëve. Pothuajse të gjitha palët, pa përjashtim, deklarojnë nevojën për të rishikuar programet e studimit dhe për t'i vënë ato në funksion të ekonomisë. Për më tepër, për t'i lidhur më mirë të rinjtë dhe tregun e punës, shumica e programeve zgjedhore përfshijnë përmirësimin e orientimit profesional dhe këshillimin në karrierë të të rinjve brenda procesit arsimor. Për të përmirësuar cilësinë e arsimit, masat e kontrollit të cilësisë renditen përmes krijimit të organeve speciale për këtë qëllim.

Për të modernizuar arsimin dhe programet arsimore, disa prej programeve flasin gjithashtu për nevojën e digjitalizimit të arsimit. Programi i Koalicionit “Ne mundemi” shprehet se “një ekip qeveritar do të jetë plotësisht i përkushtuar për zhvillimin e formave dhe përmbajtjes digjitale në arsim” (fq. 147), i cili me ndihmën e

kompanive të programimit dhe mbështetjen nga fakultetet e TI do të krijojë një “platformë qendrore kombëtare me komunikim të dyanshëm, një bazë të dhënash me shembuj të praktikave të mira, programe arsimore, libra elektronike, portofole elektronike të mësuesve, dosje elektronike e studentëve dhe ngjashëm” (fq. 147). Në një kontekst të ngjashëm, E Majta parashikon “krijimin e një Edupedia, d.m.th., bazë zyrtare e të dhënave dhe përmbajtjeve të verifikuara në internet të përshtatshme me programet mësimore, si dhe një bibliotekë online me të gjitha librat shkollorë të detyrueshme për realizimin e të ashtuquajturit E-mësim ”(fq. 17). Si masa për zhvillimin e kompetencave digjitale të të rinjve dhe digjitalizimin e arsimit, Koalicioni “Ripërtritja për Maqedoninë” është i përkushtuar të zhvillojë “platformë digjitale për distancë dhe e-mësim që do të ketë pajisje moderne të nevojshme për modulet e mësimin në internet, kurse dhe programe të tëra studimi ”(fq. 114). Programi gjithashtu parashikon zhvillimin e një sistemi qendror elektronik për integrimin e të gjitha institucioneve arsimore dhe rrjetëzimin me institucionet e tjera arsimore (fq. 113). DOM parashikon “digjitalizimin e materialeve në universitetet” dhe “digjitalizimin e çështjeve të studentëve (qasje e shpejtë në informacionin e nevojshëm në vend që të presësh me orë dhe kosto të panevojshme)” (fq. 41). Nga ana tjetër, Zëri për Maqedoninë, në programin e tij si masë thekson hapjen e një “sektori për prodhimin digjital të materialeve arsimore” (fq. 110) brenda Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës. PDSH planifikon të hapë “shkolla të mesme për teknologji dhe shkenca digjitale” (fq. 27), si dhe krijimin e një platforme të mësimin në distancë si “një proces paralel që plotëson mësimin klasik dhe përgatit nxënësit dhe studentët për shoqërinë e re digjitale” (fq. 30).

Së fundmi, pothuajse të gjitha programet janë të angazhuara për përmirësimin e infrastrukturës arsimore dhe modernizimin e mjeteve mësimore dhe kërkimore. Në këtë pjesë, partitë dhe koalicionet zakonisht janë të detyruara të rinovojnë objektet ekzistuese arsimore dhe të pajisin objektet ekzistuese.

3. Inovacioni: start-up kompanitë dhe llojet e tjera të qendrave të inovacionit

Masat e inovacionit për të rinjtë të parashikuara në programet e partive politike shpesh shfaqen si një lidhje midis politikave ekonomike dhe arsimore. Theksi kryesor i këtyre politikave është në forcimin e shpirtit sipërmarrës dhe aftësitë inkurajuese që do të forconin potencialin e inovacionit të të rinjtë. Në veçanti, masat e propozuara nga palët kanë për qëllim sigurimin e mbështetjes për start-up kompanitë (fillestare), përshpejtuesit e biznesit dhe parqet e teknologjisë së inovacionit.

Masat e këtij lloji janë më të pranishme në programet e Koalicionit “Ne mundemi” dhe Koalicionit “Ripërtëritje për Maqedoninë”, dhe në një masë më të vogël në programet e Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativës dhe DOM, ndërsa partitë e tjera nuk kanë pothuajse asnjë masë nga kjo zone. Në programin e Koalicionit “Ne mundemi”, pjesë e asaj që parashikohet është ndërtimi i një parku shkencor-teknologjik në Shkup, futja e vauçerëve të inovacionit për bashkëpunim më të ngushtë midis ekonomisë dhe sektorit të arsimit, i ashtuquajtur *Fshati Start-Up*, si një vend që do të ofrojë hapësirë fizike për të rinjtë për të jetuar dhe punuar me biznes të filluar ose biznes në përgatitje, por edhe start-up ambasadorë të rinj të cilët do të shërbejnë si një urë për promovimin e start-up kompanive maqedonase drejt kompanive dhe investitorëve të huaj potencial. Koalicioni “Ne Mundemi” më tej parashikon që studentët, në bashkëpunim me fakultetet e TI, të krijojnë “zgjidhje të bazuara on-line, ku ato do të përmbledhen në një vend: burimet e informacionit, detyrat praktike dhe shembuj të praktikave të mira për përdorim inovativ të teknologjisë TI” (fq. 147). Masat e Koalicionit “Ripërtëritja e Maqedonisë” propozojnë zhvillimin e një qendre shkencore-arsimore rajonale, krijimin e TI-zonave informatike dhe parkut TIK, por edhe klasa të specializuara për teknologji të lartë në shkollat e mesme (fq.

105-107). Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa janë të angazhuara për krijimin e një “ekosistemi për inovacione në universitete, që do të thotë krijimin e” përshejtuesve në secilin universitet dhe krijimin e parqeve teknologjike sipas konceptit të partneritetit publik-privat (fq. 35-36). Për më tepër, programi parashikon “përfshirjen e kompanive në përpilimin e programeve mësimore dhe udhëzimeve profesionale të të diplomuarve”. Për nxënësit e shkollave të mesme është prezantuar “Krijimi i klubeve të inovacionit” (fq. 28).

4. Pjesëmarrja e të rinjve: pjesëmarrje më e madhe në proceset e hartimit të politikave

Pjesëmarrja e të rinjve shtrihet si një temë në disa programe zgjedhore, më së shpeshti përmes përpjekjeve për të rritur pjesëmarrjen e të rinjve në proceset e hartimit të politikave brenda autoriteteve lokale dhe institucioneve arsimore. Shumica e masave dhe përpjekjeve në këtë fushë sigurohen nga programi DOM. Programi thekson nevojën për “krijimin e një parlamenti të pavarur studentor” dhe “burime për funksionimin e komuniteteve të shkollës së mesme” (fq. 41-42). DOM vë theks të veçantë në hapjen e qendrave lokale të të rinjve dhe krijimin e një këshilli lokal rinor në secilën komunë - diçka që parashikohet edhe në programet e BDI-së, Koalicionit “Ne mundemi” dhe Koalicionit “Ripërtëritja për Maqedoninë”.

Ajo që padyshim mungon në programet e partisë janë masat që në nivelin qendror do të rrisnin pjesëmarrjen e të rinjve në punën e institucioneve dhe promovimin e politikave rinore, si dhe kanalet e komunikimit që do të përdoren për të vendosur dialogun midis institucioneve dhe të rinjve. Të vetmet masa që shkojnë pjesërisht në këtë drejtim janë ato të Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativës, të cilat parashikojnë që drejtori dhe nëndrejtori i Agjencisë për Rini dhe Sport të jenë nën 29 vjeç, si dhe ato të BDI-së që kërkojnë të rrisin

përfaqësimin e strukturave rinore në pozitë ekzekutive, por edhe edukimin e të rinjve për të marrë pjesë në procesin zgjedhor.

Për më tepër, ka një mungesë të masave që do të informonin dhe inkurajonin të rinjtë të veprojnë në nivelin lokal dhe qendror. Një përjashtim është programi i BDI-së i cili përmend nevojën për “qasje dhe transparencë në transmetimin e informacionit në interes të të rinjve dhe për realizimin e interesave të tyre; krijimin e një strategjie komunikimi për koordinimin ndërinstitucional të të rinjve “ (fq. 168). Neglizhenca e këtij lloji të masave nga shumica e parashtruesve të listave mund të vlerësohet si një mangësi serioze në programe. Kjo është veçanërisht e rëndësishme nëse marrim parasysh hulumtimet e mëparshme në terren, të cilat tregojnë një mungesë alarmante të bashkëpunimit midis të rinjve dhe institucioneve, me jo më shumë se 10% të të rinjve që këshillohen disi nga institucionet (Topuzovska-Latkoviq, 2016; Galevski, 2019). Mund të thuhet gjithashtu se kjo gjetje është befasuese, sepse partitë më të mëdha në parlamentin e kaluar me konsensus miratuan Ligjin për pjesëmarrjen rinore dhe politikën e rinore, i cili në fakt ofron një bazë ligjore mbi këtë temë.

5. Standardi i të rinjve: bursa dhe përfitime të tjera

Përmirësimi i standardit të rinisë është një temë veçanërisht e rëndësishme në programet e partive politike. Në këtë fushë, si një masë kryesore më shpesh përmenden bursat për studentë të talentuar, si dhe mbështetja e të rinjve që vijnë nga kategori të cënueshme të familjeve. Këto lloje të masave janë shfrytëzuar në mënyrë të konsiderueshme në programet zgjedhore dhe janë të pranishme në pothuajse të gjithë parashtruesit e listave që u adresohen të rinjtë. Konkretisht, bëhet fjalë për Koalicionin “Ne mundemi”, Koalicionin “Ripërtëritja për Maqedoninë”, E Majta, PDSH, DOM, Integra - Partia

Konservatore Maqedonase, Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, Demokratët dhe Zëri për Maqedoninë.

Shumica e këtyre masave janë të shënuara në programet e Koalicionit “Ripërtëritje për Maqedoninë” dhe Koalicionit “Ne mundemi”, dhe të dy programet theksojnë masa mjaft të ngjashme. Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë” “merr përsipër të përmirësojë standardin e studentit duke i liruar studentët nga participacioni nga familjet me të ardhura personale nën mesataren” (fq. 121). Programi gjithashtu parashikon “bursa për shpërblimin dhe motivimin e studentëve më të mirë dhe punësimin e 200 studentëve më të mirë që kanë përfunduar studimet universitare në universitetet shtetërore në vend” (fq. 121), si dhe “bursa të plota për studime të doktoratës për studentët më të mirë pasuniversitarë nga secili fakultet i universiteteve shtetërore në Maqedoni” (fq. 285). Për më tepër, Koalicioni “Ripërtëritja për Maqedoninë” përpiket të sigurojë “bursa shtetërore për studentët më të mirë, maqedonas nga fqinjësia, të cilët do të studiojnë në universitetet shtetërore” (fq. 220) dhe “bursa për studentë me invaliditet fizik” (fq. 275). Gjithashtu, programi zgjedhor i Koalicionit “Ripërtëritje për Maqedoninë” siguron “bursa në vlerë deri në 300,000 denarë për vitin akademik, kur nxënësit do të arrijnë rezultate në Olimpiadën Botërore, konkursin ndërkombëtar, shtetëror, rajonal ose komunal në njohuri... bursa vjetore për nxënit të parët e gjeneratës në shkollat publike... dhe një bursë të vetme për nxënësit e parë të klasave ” (fq. 285). Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë” planifikon vetëm shumë për bursa për studentët “në mandatin prej 4 vjet të kalojë 10 milion euro” (fq. 284).

Në programin e tij, Koalicioni “Ne mundemi” paraqet “bursa për studentë universitarë... bursa për diplomime master në profesione të deficitare” (fq. 150) si dhe “bursa për talentë të rinj që kanë treguar rezultate superiore në fushën e tyre” (fq. 168). Për më tepër, Koalicioni “Ne mundemi” propozon “një sistem që do ta bëjë më të lehtë

mbajtjen në punë të diplomuarve më të mirë që të punojnë veprimtari kërkimore-shkencore dhe arsimore e lartë në universitete dhe institutet shkencore... dhe bursat për studimet e tyre të doktoratës” (faqja 150). Përmes Fondit për Inovacion dhe Zhvillim Teknologjik, Koalicioni “Ne mundemi” planifikon të sigurojë “mbështetje financiare për studentët dhe mentorët e tyre për Olimpiadat dhe garat ndërkombëtare... dhe një çmim parash për tre vendet e para të fituara” (fq. 149). Programi parashikon gjithashtu krijimin e një Qendre për nxënës të talentuar.

Një lloj i ngjashëm i masave, edhe pse në një shkallë më të vogël, sigurohen në programet e palëve të tjera. Për shembull, E Majta angazhohet për “futjen e kategorive të reja të bursave për studentë të talentuar (bursa për kërkime, qëndrim studimor, eksperimente dhe projekte të pavarura...) dhe mbështetje për të rinjtë nga familje të varfra dhe të cenuara nga aspekti social” (fq. 19). Zëri për Maqedoninë parashikon “fond kombëtar për bursa dhe mbështetje të standardit të studentëve” (fq. 17) dhe “politikë e re për bursat e studentëve përmes një kombinimi të bursave shtetërore dhe promovimit të filantropisë private” (fq. 104), dhe për maturantët më të mirë planifikon të prezantojë “kuotën shtetërore pa participim dhe punësim të garantuar për të diplomuarit më të mirë” (fq. 104). DOM si angazhim i përgjithshëm prezanton “bursë për inovatorët e rinj” (fq. 91) dhe “sigurimi i bursave dhe mbështetje e veçantë për studentët” (fq. 26). Bursat për të rinjtë e talentuar sigurohen gjithashtu nga demokratët, dhe të ashtuquajturat bursat profesionale për të rinjtë e regjistruar në shkollat e mesme profesionale janë paraparë të në programin e PDSH-së. Përveç bursave, programet zgjedhore të partive ofrojnë një numër përfitimesh të tjera për të rinjtë. Për shembull, disa parashtruesve të listave (PDSH, Koalicioni “Ne mundemi” dhe Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë”) planifikojnë subvencione për blerjen e biçikletave dhe trotinetëve. Zbritje për të marrë pjesë në ngjarje kulturore dhe përdorimin e fushave sportive janë paraparë në programet e Zëri

për Maqedoninë dhe Koalicioni “Ripërtëritja për Maqedoninë”. Programet e së Majtës dhe Koalicionit “Ripërtëritja për Maqedoninë” premtojnë të futin transport falas për transport urban dhe ndër urban për studentët. PDSH dhe Zëri për Maqedoninë parashikojnë ulje prej 50% të çmimit të transportit dhe Koalicioni “Ne mundemi” përmend sigurimin e biletave studentore falas në Shkup. Ushqimi i subvencionuar për studentët renditet si masë në programet e DOM, Zëri për Maqedoninë dhe Koalicioni “Ne mundemi”.

6. Bujqësia: ndarja e tokës, mbështetje financiare dhe edukim për fermerët e rinj

Politikat për të rinjtë në fushën e bujqësisë janë të pranishme në programet zgjedhore të paraqitësve të listave vijuese: Zëri për Maqedoninë, BDI, E Majta, Koalicioni “Ne mundemi”, Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë” dhe Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa. Fokusi kryesor i shumicës së programeve është në caktimin e tokës bujqësore për të rinjtë, subvencionimin e fermerëve të rinj për përfshirjen në prodhimin bujqësor dhe arsimimin e tyre. Për shembull, programi i koalicionit “Ne mundemi” adreson disa masa të ndihmës për të krijuar kushte për motivimin e fermerëve të rinj deri në moshën 40 vjeç që të fillojnë ose qëndrojnë në prodhimin bujqësor duke “alokuar tokë bujqësore për fermerët e rinj... fondet për fillimin e një aktiviteti bujqësor... rritja e shumës së subvencioneve themelore... subvencionimi i pagës (3,000 denarë secili) e një punëtori bujqësor të sapo punësuar nën moshën 25 vjeç “(fq. 91). Programi i Koalicionit “Ne mundemi” parashikon dhënien e bursave “për të gjithë fëmijët e fermerëve të regjistruar që do të regjistrohen në shkollën e mesme bujqësore në çdo fushë, si dhe dhënien e bursave për të gjithë studentët fëmijë të fermerëve të regjistruar që do të regjistrohen në Fakultetin e Bujqësisë, Blegtorisë ose Veterinarisë “(fq. 92). Një masë e ngjashme është parashikuar në

programin Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, e cila gjithashtu ofron bursa për “studim në fakultetet e bujqësisë, mjekësisë veterinare, zooteknisë, agrobiznesit dhe ushqimit” (fq. 62). Koalicioni për Rindërtimin e Maqedonisë, ndërkohë, planifikon të prezantojë “programe të veçanta për arsimin e fermerëve” (fq. 183) brenda shkollave të mesme ekzistuese, dhe shpall projekte për fermerë të rinj “të cilët do të sigurojnë grante për të filluar biznes bujqësor”, si dhe “mbështetje për çiftet e reja që do të kthehen në zonat rurale dhe të fillojnë biznes” (fq. 181). Për të ringjallur zonat rurale, programi Zëri për Maqedoninë planifikon t’u sigurojë fermerëve të rinj pronë bujqësore falas të papërpunuar dhe të braktisur. Nga ana tjetër, E Majta, si masë paraqet “ritjen e subvencioneve për prodhimin organik me lloje dhe specie autoktone për fermerët e rinj” (fq. 24). Programi i BDI-së parashikon “shtesë prej 3,000 denarë, përveç pagës dhe kontributeve për të rinjtë deri në 23 vjeç të cilët kanë përfunduar shkollën e mesme dhe të cilët merren me prodhimtari dhe bujqësi”. (fq. 168).

7. Shëndetësia: masa për specialistët e rinj dhe mjekët e ardhshëm

Politikat shëndetësore për të rinjtë janë të pranishme në programet e shumicës së partive dhe koalicioneve që kanë masa për të rinjtë. Fokusi kryesor është në masat që do të mbështesnin specialistët e rinj, si dhe masat që do të përmirësonin arsimimin e mjekëve të ardhshëm dhe punësimin e tyre pas diplomimit. Fokusi është shumë më pak në masat që do të përmirësonin shërbimet shëndetësore për të rinjtë. Kështu, Partia Konservatore Maqedonase Integra parashikon që “mjekët e rinj, të sapo licencuar të përfshihen menjëherë në sistemin shëndetësor, në nivelin primar, me punësim

në ISHP në mjekësinë e përgjithshme/familjare, për një periudhë dy vjeçare, me pagë fillestare të lidhur me paga mesatare neto në nivelin shtetëror ” (fq. 78) dhe “mundësi për çdo mjek të ri, pasi të ketë përfunduar praktikë dy-vjeçare në ISHP, të hapë ISP-në e tij ose të vendosë të specializohet sipas afiniteteve dhe preferencave personale” (fq. 79). E Majta planifikon “ristrukturim të arsimit të lartë në shkencat mjekësore... futja e praktikës së detyrueshme verore për studentët në vitin e 3-të, të 4-të dhe të 5-të të studimeve... punësim të garantuar në shëndetin publik të studentëve më të mirë të gjeneratës së fakulteteve mjekësore... subvencionim finaciar të drejtë për mjekët e rinj në kujdesin shëndetësor primar, me theks të veçantë për mjekët në zonat me mungesë dhe zonat rurale “(fq. 21). Koalicioni “Rinovimi i Maqedonisë” “është i përkushtuar të zhvillojë një Strategji Kombëtare Shëndetësore për Mjekët e Rinj e cila do të sigurojë metodologji, udhëzime dhe mënyra për t’i mbështetur mjekët e rinj” (fq. 252). Strategjia e propozuar nga Koalicioni “Ripërtitja për Maqedoninë” parashikon “përcaktimin e një page minimale dinjitoze për specialistët dhe kujdestaritë e paguara; plan karriere dhe plan për specializim, përmes të cilit do të përmirësohet transferimi i njohurive përmes mentorimit ... punësimi për tre studentët më të mirë nga çdo fakultet mjekësor në vend “(fq. 253). Punësimi i “10 studentëve më të mirë të gjeneratës ... pa procedura në klinika, institucione dhe qendra të tjera mjekësore” (fq. 39) është parashikuar në programin e Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativën, dhe partia Demokratët në programin e saj thonë se mbulojnë kostot e specializimit për studentët e talentuar. Koalicioni “Ne Mundemi” planifikon “marrëveshje strategjike me Spitalin Universitar të Frankfurtit për edukimin e mjekëve dhe infermierëve të rinj mbi parimin e rotacionit” (fq. 116) dhe “stimulimi i mjekëve të rinj për të punuar në zonat rurale, duke dhënë grante për mjekë të rinj që dëshirojnë të hapin operacione rurale” (fq. 121).

Ndër masat në fushën e shëndetit, është evidente mungesa e masave që do të mbronin dhe promovonin shëndetin mendor të të rinjve. Kjo mangësi është veçanërisht e rëndësishme nëse marrim parasysh të dhënat që tregojnë se numri i të rinjve me shëndet mendor të dëmtuar vazhdimisht rritet (shih Strategjia Kombëtare për Promovimin e Shëndetit Mendor në Republikën e Maqedonisë 2018-2025). Prandaj, duket thelbësore që programet t'i kushtojnë më shumë hapësirë jo vetëm ngritjes së vetëdijes për shëndetin mendor të të rinjve, por edhe për të mbështetur drejtpërdrejt të rinjtë që përballen me vështirësi, duke përfshirë uljen e stigmës dhe diskriminimit.

8. Grupet e marginalizuara, diskriminimi dhe pabarazia

Temat që mbulojnë të drejtat dhe liritë individuale të grupeve të marginalizuara shpesh diskutohen si parime të përgjithshme në programe dhe nuk shpjegohen në kontekstin e të rinjve. Por, edhe si parime të përgjithshme, është e qartë se shumica e programeve nuk kanë tema të tilla. Çështja e komunitetit LGBTI është më pak e përfaqësuar në programet e partive. Vetëm dy nga pesëmbëdhjetë programet e analizuara, d.m.th, ato të DOM dhe të Majtës, adresojnë në mënyrë të qartë këtë çështje. Programi DOM shpreh nevojën për të “promovuar të drejtat e personave LGBTI dhe për t'i mbrojtur ata nga diskriminimi, dhuna, gjuha e urrejtjes dhe stigmatizimi” (fq. 23), ndërsa E Majta shpreh në mënyrë të ngjashme nevojën për “tejkalkimin e qëndrimeve homofobike, diskriminimin dhe stigmatizimin e anëtarëve të komunitetit LGBT” (fq. 13). Kjo tregon për faktin zhgënjës që për partitë, të drejtat e LGBTI-së janë ende një temë tabu dhe një nga grupet më pak të pranueshme të cilave i adresohen ata.

Ndryshe nga të drejtat e komunitetit LGBTI, barazia gjinore është pak më e përhapur, por përsëri në një kontekst të përgjithshëm, pa një numër të konsiderueshëm të masave të ndjeshme ndaj gjinisë për të rinjtë. Nga politikat aktuale të ndjeshme gjinore për të rinjtë, shpesh theksohen masa që do të përmirësonin mundësinë për gratë e reja të fillojnë biznesin e tyre. Si një masë e rrallë e ndjeshme ndaj gjinisë në këtë fushë është ajo e Koalicionit “Ne mundemi”, e cila “do të rrisë disponueshmërinë e produkteve të higjienës menstruale duke ulur taksën e vlerës së shtuar për këto produkte” (fq. 173).

Lidhur me trajtimin e komuniteteve të ndryshme etnike dhe promovimin e marrëdhënieve me komunitetet, përsëri shumica e programeve nuk ofrojnë masa konkrete. Dy masa të tilla janë të pranishme vetëm në programin e Koalicionit “Ne mundemi”, i cili thotë se “shteti do të financojë të gjithë fëmijët dhe të rinjtë deri në 25 vjet që duan të mësojnë maqedonisht, shqip, turqisht, vllahisht, serbisht ose gjuhën rome” (fq. 209), si dhe se “Qeveria do të prezantojë çmim vjetor për idenë/projektin më të mirë që zhvillon dhe promovon konceptin e Një Shoqëri për të Gjithë” (fq. 209), e dedikuar për të rinjtë deri në 30 vjeç.

Seksionet e programeve për personat me aftësi të kufizuara shpesh përqendrohen në popullatën e përgjithshme ose në fëmijët. Për të rinjtë me aftësi të kufizuara, programet ofrojnë një numër të vogël masash. Përfaqësimi më i madh i masave për të rinjtë me aftësi të kufizuara përmbahet në programin e Koalicionit për Rindërtimin e Maqedonisë, që parashikon përmirësimin e qasjes në konvikte për personat me aftësi të kufizuara, sallë për (e-lexim) lexim elektronik që do t’u sigurojë personave me dëmtime të shikimit audio materiale të nevojshme për procesin e studimit, dhe hapjen e ndërmarreve të vërteta në shkollat e mesme profesionale të posaçme për personat me aftësi të kufizuara (f. 126). Koalicioni Ne Mundemi obligohet të

vazhdon masën për transferime financiare për prindërit e vetëm që kanë një fëmijë me nevoja të veçanta me aftësi të kufizuara fizike ose mendore ose paaftësi të kombinuara të zhvillimit deri në moshën 26 vjeç (f. 129). Programi Zëri i Maqedonisë propozon një masë me të cilën personat me aftësi të kufizuar fizike (të moderuar ose të rëndë) e marrin atë ndihmë pas moshës 26 vjeç (f. 122). DOM qëndron për shkolla të reja me qasje për personat me aftësi të kufizuara (f. 41), ndërsa E Majta për integrim dhe përfshirje më të madhe të personave me aftësi të kufizuara në varësi të shkallës së aftësisë së kufizuar (f. 17).

9. Kultura: mbështetje për artistët e rinj dhe pasurimi i ofertës kulturore për të rinjtë

Në fushën e kulturës, masat kryesore janë mbështetja për artistët e rinj dhe pasurimi i ofertës kulturore për të rinjtë. Në programin e PDSH-së thuhet “sigurimi të bursave për nxënësit në fushën e kulturës” (fq. 48), si dhe “afirmimin e punës së tyre”. Koalicioni “Ne Mundemi”parashikon prodhim filmik për fëmijë dhe të rinj në disa gjuhë, mbështetje për punën letrare të autorëve të rinj dhe krijimin e Qendrave Kulturore Rinore si institucione të specializuara që do të zhvillojnë nevojat kulturore të të rinjve (fq. 164). Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë” është i përkushtuar për “lehtësimin e mundësive për sigurime shoqërore, pensionale dhe shëndetësore për artistë të rinj” (fq. 288), si dhe “formimi i një orkestre muzikore rinore, grupi rinor arti, klubi të shkrimtarëve të rinj, teatër udhëtues dhe grupe të tjera artistike” (fq. 288). Në programin e saj, E Majta thekson “krijimin e rrjeteve dhe fondeve speciale për t’i mbështetur talentet e rinj nga të gjitha fushat e artit” (fq. 19) dhe “stimulimi i artistëve të rinj të filmit” (fq. 19). Zëri për Maqedoninë siguron fonde të veçanta për talentet e reja në art (fq. 23).

10. Sporti

Kur bëhet fjalë për sportin, zakonisht mbizotërojnë masat për të përmirësuar kushtet për sport dhe infrastrukturë sportive për të rinjtë, si dhe për t'i inkurajuar të rinjtë që të bëjnë sport. Në programet e shumë partive dhe koalicioneve, të tilla si ato të BDI-së, të Majtës, Koalicioni “Ne mundemi”, Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë”, Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, Partia Konservatore Maqedonase Integrale dhe PDSH parashikojnë ndërtimin e palestrave të reja në institucionet arsimore ose rinovimin e atyre ekzistuese. Programet e Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativa dhe E Majta parashikojnë reformën dhe riorganizimin e Agjencisë për Rini dhe Sport, ndërsa Integrale - Partia Konservatore Maqedonase parashikon një Ministri të veçantë për sport. Programet e Zëri për Maqedoninë dhe DOM spikaten me një sërë masash që do të inkurajonin aktivitetin sportiv të gratë e reja. Në programin e Partisë Konservatore Maqedonase Integrale - vëmendje e veçantë i kushtohet tejkalimit të problemeve që lidhen me abuzimin e pijeve alkoolike dhe substancave psikotrope përmes sportit (fq. 93).

Çfarë roli ju jepet të rinjve në programet zgjedhore?

-
- ✘ **Në programet e të rinjve të vërehet kryesisht si pranues të politikave, dhe më pak si aktorë (gjegjesisht, agjentë) në krijimin dhe zbatimin e tyre.**
 - ✘ **Të rinjve ju jepet rol pasiv, që është evidente jo vetëm sipas mënyrave të artikullimit të vetë politikave, por edhe në kuptim të vetë natyrës së tyre.**
-

Është gjithashtu e rëndësishme të hetohet se si paraqitësit e listave i pozicionojnë të rinjtë në rrëfimet e tyre të programeve. Ndryshe nga gjyqtarët dhe mjekët, për të cilët shpesh ka një perceptim të nënkuptuar negativ në programe, kjo nuk është rast me të rinjtë. Përkundrazi, në seksionet që lidhen me çështjet e të rinjve, të rinjtë pa përjashtim paraqiten si aktorë pozitivë. Ato përshkruhen si “forca lëvizëse në shoqëri” (DOM, fq. 40), “burimi i progresit” (BDI, fq. 166), “e ardhmja e vendit tonë” (Koalicioni “Ne mundemi”, fq. 138) ose “e ardhmja jonë” (Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë”, fq. 280), “investimi më i mirë” (Zëri për Maqedoninë, fq. 102), por edhe “grup veçanërisht i marginalizuar” (Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa, fq. 43). Sidoqoftë, përkundër këtij këndvështrimi pozitiv, ekziston një tendencë që të rinjtë të shihen, kryesisht, si marrës të politikave, dhe aq më pak si aktorë (dmth, agjentë) në krijimin dhe zbatimin e tyre, gjë që në vetvete thotë shumë për këtë se si i perceptojnë aktorët politikë të rinjtë dhe çështjet rinore. Prandaj, një nga pyetjet kryesore në lidhje me partneritetin midis të rinjve dhe politikanëve është se çfarë lloj partnerësh shohin politikanët në të rinjtë. Nga analiza e programeve mund të konkludohet se të rinjve u është dhënë një rol pasiv, i cili është i dukshëm jo vetëm në mënyrën e artikullimit të vetë politikave, por edhe për nga vetë natyra e tyre.

Shpesh, përshtypja kur lexoni programet, përkatësisht seksionet mbi politikat rinore është se ato janë të shkruara për të rinjtë, por jo nga njerëz te rinj. Si rrjedhojë, mund të supozohet se qasja për të shkruar programe për palët është nga lart-poshtë (qasja nga lart-poshtë), ku përparësitë që rezultojnë janë një pasqyrim i pikëpamjeve të atyre të pozicionuar në krye të partive - strukturat në të cilat të rinjtë kanë qasje dhe ndikim të kufizuar. Nëse i referohemi literaturës bashkëkohore në fushën e shkencave politike, ky model i politikëbërjes për të rinjtë nuk është i përshtatshëm për një perceptim dhe kuptim të vërtetë të aspekteve që janë të rëndësishme për të rinjtë. Për më tepër, kjo qasje nuk është e përshtatshme për përmirësimin e social-

izimit politik të atyre të rinjve që janë pjesë e partive, dhe potenciali i të cilëve në këtë rast mbetet i pashfrytëzuar.

Në këtë kontekst, mund të theksohet ndryshimi midis qasjes inkluzive dhe asaj ekskluzive. Karakteristikë e qasjes inkluzive është se lejon pjesëmarrje të gjerë dhe konsultime gjatë zhvillimit të programit (zakonisht në bashkëpunim me anëtarët dhe mbështetësit e partisë), ndërsa qasja ekskluzive është më e orientuar drejt pasqyrimit të pikëpamjeve të udhëheqjes së lartë të partisë. Në literaturën politike, konsiderohet se shkrimi më inkluziv i programeve zgjedhore çon në pranim më të madh të angazhimeve të programeve nga vetë anëtarët e partisë, por edhe në një prezantim më realist të nevojave të elektoratit (shih Elder et al., 2017).

Prandaj, në mënyrë që të arrihet përmirësimi në konceptimin e masave rinore, partitë duhet të mendojnë në drejtim të rregullimit ligjor të fazave që do të ndiqen në krijimin e tyre, në mënyrë që të rinjtë të kenë pjesëmarrje reale në vend të asaj simbolike. Është e dëshirueshme që partitë në programet e tyre t'i referohen drejtpërdrejt mënyrës në të cilën përgatiten vetë masat - në një mënyrë shumë më thelbësore sesa treguesi i përdorur shpesh se masat janë rezultat i një konsultimi të gjerë. Kjo qasje është pikë e mirë fillestare për zvogëlimin e hendekut midis asaj se si partitë i perceptojnë nevojat e të rinjve dhe situatës reale në këtë fushë.

Sa na lejon mënyra e komunikimit të masave për të rinj në programet zgjedhore ta vlerësojmë realizueshmërinë e tyre?

- ✘ **Karakteristikë e përbashkët për shumicën e programeve është prania e angazhimeve dhe premtimeve joreale.**
- ✘ **Mënyra se si komunikohen masat për të rinjtë lë pak hapësirë për të vlerësuar realizueshmërinë e tyre.**
- ✘ **Shumica e programeve janë të mbuluara me paqartësi.**
- ✘ **Në shumicën e programeve, adresimi retorik ndaj të rinjve është i qartë, pa një pasqyrë të qartë dhe konkrete të politikave që janë planifikuar të zbatohen, dhe pa një pasqyrë në buxhet dhe kornizën kohore që është konceptuar për realizimin e tyre.**

Një tjetër tipar i përbashkët i shumicës së programeve është prania e angazhimeve dhe premtimeve joreale. Pothuajse asnjërit prej programeve nuk i mungon një dozë fantazie ose çfarë nënkuptohet me „wishful thinking“ (mendime të dëshiruara) që përdoret në botën anglisht-folëse. Kështu, lajmërohet ndërtimi i një “qyteti modern studentor me restorante, salla leximi, pishina, palestra, fusha sportive dhe hapësira për përmbajtje kulturore dhe argëtuese” (Zëri për Maqedoninë, fq. 103), “rindërtimi i të gjitha konvikteve” (Koalicioni “Ne mundemi”, fq. 10), “papunësia e të rinjve të ulet nën 17% deri në vitin 2024” (Koalicioni “Ne mundemi”, fq.42), “sigurim total për shkencën për të arritur 1.5% të BPV-së” (Koalicioni “Ne mundemi”, fq. 150), shuma e bursave për studentët “të kalojë 10 milion euro”

(Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë”, fq. 284), përgatitja e një programi “në 100 ditët e para... sipas të cilit do të rinovohen të gjitha konviktet e studentëve” (Koalicioni “Ripërtëritje për Maqedoninë”, fq. 113), “40 milion euro të cilat do të destinohen për rinovimin dhe rindërtimin e plotë të konvikteve studentore” (Koalicioni për Ripërtëritjen e Maqedonisë, fq. 283), “qyteti studentor në Shtip” (Partia Konservatore Maqedonase Integre, fq. 83), “arsim falas për të gjithë - nga kopshti deri në doktoraturë” (E Majta fq. 17) dhe shumë të tjerë.

Në teorinë politike, premtime të tilla bujare shihen si një tregues i mungesës së përparësive dhe vizionit të qartë në fushën, si dhe përpjekje populiste për të tërhequr vëmendjen (Hay, 2007). Si pasojë e kësaj qasje politike, ka një rritje të hendekut midis së premtuarës dhe mundësisë reale për të vepruar dhe, si pasojë, rritje e cinizmit dhe mosbesimit të votuesit.

Në një kontekst më të gjerë, shtrohet pyetja nëse problemi me mungesën e përmbushjes së politikave rinore është në mënyrën e konceptimit të tyre brenda programeve zgjedhore apo më shumë çështja e mënyrës se si zbatohen politikatat rinore në praktikë. Përgjigja për këtë pyetje, e cila nga natyra e saj nuk është e thjeshtë, me siguri përfshin të dy kuptimet e problemit. Ajo që mund të thotë literatura politikeme me siguri është se pritjet joreale në programet zgjedhore dëmtojnë që në fillim suksesin e politikave rinore (Inter-Parliamentary Union, 2010; Hay, 2007; Park, 2004).

Ndoshta sfida më e madhe në vlerësimin e fizibilitetit të politikave rinore të ofruara nga partitë është fakti që shumica e programeve janë të mbuluara me paqartësi dhe dykuptimshmëri dhe karakterizohen nga premtime tepër të përgjithshme dhe jo mjaft të sakta, të shtjelluara në mënyrë që i pengon ato të verifikohen. Në një farë mase, përjashtime nga kjo janë programet e Koalicionit “Ripërtëritje për Maqedoninë” dhe Koalicionit “Ne mundemi”, të cilat tregojnë një

tendencë pak më të qartë për të konkretizuar zotimet dhe premtimet, të cilat në të ardhmen do të lehtësonin analizën e shkallës së zbatimit. Arsyet për këtë mund të shpjegohen në lidhje me burimet njerëzore në dispozicion të partive më të mëdha dhe faktin që partitë e vogla shpesh kanë vështirësi në sigurimin e kapacitetit (njerëzor dhe financiar) për t’iu kushtuar shkrimit të programeve zgjedhore. Por në këto parti, si në të tjerët, edhe kur angazhimet janë pak më specifike, ato shkruhen kryesisht shkurtimisht dhe shmanget përshkrimi i tyre i hollësishëm, dhe shumë herë mungojnë treguesit sipas të cilëve do të matet suksesi i një mase.

Në këtë kontekst, shumica e programeve tregojnë një adresim retorik për të rinjtë, pa një pasqyrë të qartë dhe konkrete të politikave të parashikuara për t’u zbatuar, dhe as nuk ka një këqyrje të buxhetit dhe kornizës kohore që është e paraparë për zbatimin e tyre. Kjo qasje lë shumë hapësirë për manovrim partive që të modifikojnë zotimet e tyre në një fazë të mëvonshme, që do të thotë se vetë zgjedhja e të rinjve vihet në rrezik manipulimi.

Për disa analiza të mëtejshme mbetet të shihet se sa përqind e politikave të lidhura me rininë plotësohen nga fituesit e zgjedhjeve. Deri më tani, kemi pak njohuri për këtë çështje. Siç shprehet Stojanova (2017, fq. 304), kjo pjesërisht sepse “nuk është aspak e lehtë ose e thjeshtë të llogaritet hendeku midis premtimeve zgjedhore dhe realizimit të zgjedhjeve, veçanërisht duke pasur parasysh përvojën që në sistemet shumë-partiake partnerët e koalicionit vendosin se cili do të jetë prioritet si ofertë politike”. Mjete të caktuara, të tilla si Vistinomer.mk, të cilat adresojnë këtë çështje nuk lënë shumë hapësirë për optimizëm në vendin tonë (shih më shumë në <http://vetuvanja.vistinomer.mk/>) Se palët nuk i mbajnë premtimet e tyre vërehet edhe në analizat e Stojanova (2017) dhe Radio MOF (2020).

Pasqyrë e shkurtër e Programit të Punës së Qeverisë së Republikës të Maqedonisë Veriore (2020-2024)

- ✘ **Vetëm nga leximi i thjeshtë i programit të Qeverisë mund lehtë të vërehet që pothuaj se gjitha masat për të rinjtë janë pasqyruar nga programi i Koalicionit Mundemi. Në programin nuk kemi mundur të vërejmë masa për të rinj që dalim nga programet e partive tjera të cilat janë pjesë e Qeverive.**
- ✘ **Ngjashëm me programet e partive, një prej dobësive kryesore që zgjatet në programin e Qeverisë është mungesa e planit konkret të veprimit për mënyrat e zbatimit të zgjidhjeve të planifikuara, shtrirjen e kohës në të cilën është planifikuar zbatimi i tyre si dhe implikimet financiare të cilat do të kenë mbi buxhetin e shtetit.**

Në kuadër të analizës së programeve, ne e konsiderojmë të dobishme t'i referohemi shkurtimisht Programit të Punës së Qeverisë së Republikës të Maqedonisë Veriore (2020-2024), i cili do të fitonte një këqyrje më të mirë në marrëdhëniet midis angazhimeve të programit të pjesëmarrësve në Qeverinë e re (Koalicioni “ Ne mundemi “, BDI, PDSH dhe DOM) dhe vetë programi i Qeverisë. Në mënyrë plotësuese, fokusi ynë është në çështjen se sa çështjet e të rinjve janë përfaqësuar në programin e ri të qeverisë.

Për sa i përket fushëveprimit të masave rinore në Programin Qeveritar, ato janë pjesë integrale e tij, por jo në të gjitha fushat dhe jo në të njëjtën masë. Fushat më të zakonshme në të cilat flitet për të rinjtë janë ekonomia, inovacioni, arsimi dhe sporti. Një numër më i vogël

i masave për të rinjtë janë parashikuar në fushat e sportit, bujqësisë dhe zhvillimit rural, si dhe kulturës. Fushat në të cilat përmendja e masave për të rinjtë pothuajse mungon plotësisht janë integrimi në BE, si dhe pjesëmarrja e të rinjve në proceset e vendimmarrjes dhe punën e institucioneve.

Sa i përket burimit të masave për vetë rininë, gjatë leximit të programit të Qeverisë mund të shihet lehtësisht se pothuajse të gjitha masat për të rinjtë kopjohen nga programi i Koalicionit “Ne mundemi”. Në program nuk mund të shohim masa për të rinjtë që vijnë nga programet e partive të tjera që janë pjesë e Qeverisë. Së Kjo ngre pyetjen për masën në të cilën partnerët e koalicionit në përgjithësi diskutojnë mbi përparësitë e përbashkëta që do të gjejnë vend në programin qeveritar ose nëse masat rrjedhin automatikisht nga programi i fituesit të zgjedhjeve (dmth partia/koalicioni me numrin më të madh të mandateve).

Gjithashtu me interes për analizën ishte pyetja nëse masat në programin qeveritar kopjohen vazhdimisht kur krahasohen me premtimet e programeve të partive dhe nëse mund të ketë devijime të caktuara. Në këtë drejtim, mund të thuhet se nuk ka ndonjë mospërputhje të konsiderueshme midis angazhimeve kryesore për të rinjtë në programin e Koalicionit “Ne mundemi” dhe atyre që janë pjesë e programit të Qeverisë, gjë që tregon faktin se angazhimet pasqyrohen kryesisht në mënyrë të vazhdueshme. Por ka edhe përjashtime. Një nga masat e pakta në programin e Koalicionit “Ne mundemi” që nuk e gjen vendin e saj në programin qeveritar është, në fakt, një nga kryesoret, pra ajo nën të cilën detyrimi “që niveli i papunësisë së të rinjve të moshës 15-29 do të ulet ndjeshëm, në një nivel nën 17% deri në vitin 2024 ”(fq. 42).

Ngjashëm me programet partiake, një nga dobësitë kryesore në programin qeveritar është mungesa e një plani veprimi konkret për mënyrat e zbatimit të zgjidhjeve të parashikuara, afati kohor në të

cilin planifikohet zbatimi i tyre, si dhe implikimet financiare që ato do të kishin mbi buxhetin e shtetit. Bazuar në këtë, kur flasim për masat e të rinjve, mund të shohim nevojën për një përpunim më të mirë dhe më preciz të vetë angazhimeve të programit, qofshin ato pjesë e programeve të partive politike apo më vonë pjesë e programit qeveritar.

VËZHGIMET PËRFUNDIMTARE NGA STUDIMI

Në këtë studim u përpoqëm të ofrojmë njohuri të reja në pjesëmarrjen politike të të rinjve në Maqedoninë e Veriut, duke u përqendruar në dy fusha që ishin subjekt i analizës. Në pjesën e parë ne u përqëndruam në analizën e listave të kandidatëve dhe mandatet e deputetëve në zgjedhjet parlamentare 2020, dhe në pjesën e dytë u përqëndruam në analizën e programeve zgjedhore të pjesëmarrësve në zgjedhjet parlamentare 2020 dhe programin e Qeverisë, të miratuar menjëherë pas zgjedhjeve.

Një përfundim i përbashkët është se të rinjtë kryesisht mungojnë në proceset politike në lidhje me zgjedhjet parlamentare të vitit 2020, si për sa i përket pjesëmarrjes së tyre në listat për deputetë, ashtu edhe për sa i përket përfaqësimit të tyre në programet zgjedhore. Megjithëse partitë politike shpesh i referohen rinisë si promotor i rrjedhave shoqërore, studimi ynë tregon se në praktikë kjo nuk inkurajohet dhe nuk mundësohet. Votimi për të rinjtë në politikë dhe procesi zgjedhor është ende i pakënaqshëm dhe është fushë që ka nevojë për një numër përmirësimesh në të ardhmen. Në linjat vijuese ne adresojmë shkurtimisht përfundimet kryesore të dy pjesëve të studimit.

Pikëpamje përfundimtare nga analiza e listave të kandidatëve dhe mandateve parlamentare

Në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në korrik 2020, 19.17% e numrit të përgjithshëm të kandidatëve për deputetë ishin midis 18 dhe 29 vjeç, ndërsa 44.94% ishin midis 18 dhe 39 vjeç. Megjithëse sipas këtyre të numrave, të rinjtë në listat e kandidatëve ishin të

përfaqësuar me një numër relativisht të lartë të përfaqësuesve, përsëri, ata ishin bindshëm më shpesh në vendet me shanse më të ulëta për mandat deputeti. Për shembull, kandidatët deri në moshën 29 vjeç ishin zakonisht në nivelin e katërt (midis vendit 16 dhe 20) në listat e paraqitura, ndërsa kandidatët nga 30 në 39 vjeç ishin në nivelin e tretë të listës (midis të 11-ës dhe 150-ës). Nga ana tjetër, në “nivelin fitues” të listave të kandidatëve (pesë vendet e para) zakonisht kishte kandidatë nga grupmosha midis 40 dhe 49 vjeç. Për shkak të kësaj, nuk habit fakti se edhe në përbërjen konstitutive të Kuvendit edhe në përbërjen menjëherë pas formimit të Qeverisë, numri i deputetëve të rinj është relativisht i vogël (veçanërisht nëse krahasohet me përfaqësimin në përqindje të listave të kandidatëve). Kështu, menjëherë pas formimit të Qeverisë, në Kuvend ka katër deputetë të moshës ndërmjet 18 dhe 29 vjeç (3,33% e deputetëve), përkatësisht n = 39 deputetë deri në moshën 39 vjeç (32,5%).

Nëse i shikoni gjërat nga perspektiva gjinore, është interesante të përmendet se kandidatët për deputetë ishin, mesatarisht, 2.65 vjet më të vjetër. Sidoqoftë, kjo diferencë bëhet e parëndësishme (e zvogëluar në 0.42 vjet) në përbërjen e Kuvendit pas formimit të Qeverisë, me gjithë përmbushjen minimale të kuotës gjinore prej 40% nga gjashtë parti dhe koalicione (40% e paraqitësve të listave në këto zgjedhje). Ky ndryshim është ndoshta për shkak të shpërndarjes së pozicioneve “fituese” në listat e kandidatëve, e cila ndryshon midis gjinive dhe grupeve të moshës.

Lidhur me përfaqësimin e kandidatëve të rinj (deri në 29 vjeç) midis pjesëmarrësve individualë në zgjedhje, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet trendi pozitiv i udhëhequr nga Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa (me 31.67% kandidatë të rinj), BDI (28.33%) dhe E Majta (25%). Nga ana tjetër, nga partitë politike dhe koalicionet që paraqitën listat e kandidatëve në të gjitha zonat elektorale, më pak kandidatë të rinj u propozuan nga Integra - Partia Konserva-

tore Maqedonase (7.5%) dhe MORO - Partia e Punëtorëve (11.67%). Lista e kandidatëve të partisë tuaj ndahet sipas numrit më të ulët të kandidatëve të rinj (vetëm një nga 60 kandidatë të propozuar, 1.7%). Përfaqësimi i kandidatëve të rinj në parashtruesit e listave mund të jetë për shkak të vendimeve të personelit në dispozicion të partive politike dhe koalicioneve, si dhe strategjive të partive për tërheqjen e anëtarëve të rinj dhe/ose promovimin e anëtarëve të rinj brenda organeve të partisë.

Kur bëhet fjalë për shpërndarjen e kandidatëve të rinj (deri në 29 dhe 39 vjeç) sipas komunave, vërehet një trend i rritjes së numrit të kandidatëve të rinj në disa komuna, gjatë shka më të spikatur janë Prilepi (me 13 kandidatë nën 29 vjeç, përkatësisht 38 kandidatë deri në 39 vjeç) dhe Manastiri (me 14 kandidatë deri në 29 vjeç, përkatësisht 33 kandidatë deri në 39 vjeç). Për kundër kësaj, në 4 komuna (5%) nuk ka asnjë kandidat të vetëm në grupmoshën 18-39 vjeç, dhe në 12 komuna (15%) ka vetëm një kandidat deri në 39 vjeç. Kjo shpërndarje e kandidatëve të rinj sipas komunave tregon për nevojë të mundshme për tërheqjen e anëtarëve të rinj të partive në komuna më të vogla, si dhe mungesën e mundshme të informacionit mbi nevojat dhe interesat e të rinjve në komunat ku ata nuk kanë përfaqësuesit e tyre (kandidatë).

Duke analizuar të dhënat e paraqitura nga një perspektivë historike në lidhje me dy formacionet e mëparshme parlamentare në periudhën 2014-2020, është veçanërisht e rëndësishme të theksohet se aktualizimi i çështjeve të të rinjve në publik dhe në fjalime politike në dekadën e fundit nuk është i mjaftueshëm. Përkundrazi, përfaqësimi për nevojat e popullatës së re mbetet detyrë e anëtarëve të partisë dhe politikanëve që nuk bien në kuadrin ligjor të “qytetarëve të rinj” (deri në moshën 29 vjeç), me shumë pak përjashtime që arrijnë më pak se 5% të totalit të përbërjes parlamentare në mandatet në periudhën 2014-2024.

Për një kuptim dhe monitorim më të thellë të kësaj çështje, nevojitet një analizë krahasuese e pjesëmarrjes së të rinjve në disa zgjedhje parlamentare të mëpasshme në tre nivele: 1) prania e kandidatëve të rinj në listat e paraqitura nga partitë politike dhe koalicionet, 2) përqindja e deputetëve të rinj të zgjedhur në përbërja kushtetuese të Kuvendit menjëherë pas zgjedhjeve dhe 3) përqindja e anëtarëve të rinj të Kuvendit menjëherë pas formimit të Qeverisë.

Pikëpamje përfundimtare nga analiza e përfaqësimit të çështjeve të të rinjve në programet zgjedhore

Analiza tregon se të rinjtë janë temë e rëndësishme në programet zgjedhore të vetëm disa prej partive (zakonisht ato më të mëdha), me pothuajse gjysmën e partive duke përmendur një numër të parëndësishëm të masave për të rinjtë, gjë që është shqetësuese duke pasur parasysh që të rinjtë paraqesin pjesë të rëndësishme të elektoratit. Masat më shpesh të përmendura për të rinjtë janë ato në fushën e ekonomisë dhe arsimit, por në këto fusha, si dhe në të tjerat, programet e partive nuk ofrojnë masa që ndryshojnë dukshëm në thelbin e tyre. Në programet e partive dhe koalicioneve, mungesa e masave është e dukshme në një numër fushash, përfshirë efektet e krizës me pandeminë KOVID-19, proceset e euro-integrimit, drejtësinë dhe të drejtat rinore, si dhe ekologjinë.

Ekziston gjithashtu një tendencë në programe për të parë të rinjtë kryesisht si përfitues të politikave, dhe shumë më pak si aktorë në krijimin dhe zbatimin e tyre. Me fjalë të tjera, të rinjve u jepet rol pasiv, i cili është i dukshëm jo vetëm në mënyrën e artikullimit të politikave, por edhe në vetë natyrën e tyre. Për më tepër, analiza e programeve zgjedhore tregon në përfundimin se shumica e partive nuk ofrojnë zgjidhje precize për problemet më të mëdha të rinisë. Vetë angazhimet shpesh karakterizohen nga premtime retorike,

abstrakte dhe joreale, pa specifikuar parametrat themelorë që mund të përdoren për të vlerësuar shkallën e arritjes dhe mënyrën e realizimit. Prandaj, analiza tregon pa dyshim nevojën që partitë të punojnë në shtjellimin më të mirë të çështjeve rinore në programet e tyre në një mënyrë që do të sigurojë një mundësi më të mirë për të rinjtë për të formësuar vendimet e tyre të votimit.

REKOMANDIME

Rekomandime për partitë politike

✘ Partitë politike duhet të sigurojnë qasje të gjerë në programet e tyre politike, duke rritur kështu dhe informimin e të rinjve rreth tyre. Programet duhet të publikohen në kohë (në fillim të fushatës), të disponueshme në gjuhët e votuesve në zonat elektorale, në një format që mund të kërkohet dhe i arritshëm për personat me aftësi të kufizuara.

✘ Partitë politike në programet e tyre, përveç angazhimit të përgjithshëm ndaj politikave të të rinjve, të përkufizojnë masat në formën e propozimeve të politikave me plan specifik të matshëm (metoda, tregues) për zbatimin dhe efektin e tyre.

✘ Partitë politike në programet e tyre të krijojnë masa që trajtojnë të rinjtë si subjekt aktiv të veprimit. Politikat të sigurojnë pjesëmarrjen e të rinjve në krijimin dhe zbatimin e tyre.

✘ Pas zgjedhjeve, partitë politike duhet të diskutojnë përkufizimin e masave reciprokisht të pranueshme në disa fusha (p.sh. ekonomi, arsim) për të cilat ekziston konsensusi. Platforma për këtë mund të jetë Klubi për çështje dhe politika rinore në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut.

✘ Pas zgjedhjeve, partitë politike duhet të krijojnë mekanizma që do të monitorojnë zbatimin e masave të parashikuara nga programet.

- ✘ Partitë politike të zhvillojnë programe dhe qasje që do të forcojnë rininë e partive politike dhe anëtarëve të tyre rreth mënyrës se si të komunikojnë me të rinjtë dhe si t'i shkruajnë masa për ta.
- ✘ Të sigurojë përfaqësimin e të rinjve nga forumet rinore të partisë politike në Bordin ekzekutiv, Bordin qendror, presidencën dhe organet e tjera drejtuese, në mënyrë që të sigurojë kanale të drejtpërdrejta për pjesëmarrje në politikëbërje dhe përfaqësim të të rinjve.
- ✘ Të garantojë përfaqësimin e kandidatëve të rinj në listat e partive politike në zgjedhjet parlamentare dhe lokale dhe të kujdeset për pozicionimin e kandidatëve të rinj midis pozicioneve të larta në listat e kandidatëve në zgjedhjet parlamentare dhe lokale.
- ✘ Të rritet hapësira dhe mbështetja për dukshmërinë e kandidatëve të rinj në zgjedhje përmes pjesëmarrjes aktive në fushatën zgjedhore.
- ✘ Sigurim të kushteve për bashkëpunim të të rinjve me qendrat analitike dhe kërkimore të partive, me qëllim të programeve cilësore të bazuara në fakte dhe zhvillim të kapaciteteve të të rinjve dhe forumeve rinore.

Rekomandime për të rinjtë e partive politike

- ✘ Përfaqësim për pjesëmarrje më të madhe në proceset e krijimit të programeve, politikave dhe pozicioneve të partive dhe në përcaktimin e listave zgjedhore.
- ✘ Dhënia aktive e propozimeve dhe pjesëmarrja në krijimin e programeve të propozuara të partive politike. Zhvillimi i analizave të pavarura për nevojat e të rinjve në bashkëpunim me Qendrat kërkimore dhe analitike të palëve për krijimin e politikave të bazuara në fakte.
- ✘ Lehtësimi i konsultimeve me të rinjtë që janë anëtarë të forumeve rinore, si dhe me organizata të shoqërisë civile ose individë në krijimin e programeve të partive politike.
- ✘ Vendosje komunikimi dhe bashkëpunim me deputetët në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Klubin parlamentar ndërpartiak për çështjet rinore dhe politikat, në mënyrë që të përfaqësojnë interesat e të rinjve.
- ✘ Kryerje e komunikimit dhe përfaqësimit aktiv për interesat e të rinjve, punën e tyre dhe pjesëmarrje në udhëheqjen e partive politike.

Rekomandime për institucionet

- ✘ Të zgjerohet formulari i paraqitjes së listës të kandidatëve duke përfshirë informacione më të rëndësishme për kandidatët (p.sh. fusha dhe niveli më i lartë i arsimit, përkatësia etnike dhe të dhëna të tjera). Të kërkohet nga partitë politike të sigurojnë biografi të shkurta për secilin kandidat në listë.
- ✘ Institucionet shtetërore të ngarkuara me zbatimin e masave që dalin nga Ligji për pjesëmarrjen rinore dhe politikën rinore, për të zbatuar obligimet e tyre për krijimin e mekanizmave për zbatimin e tij sa më shpejt të jetë e mundur dhe jo më gjatë se afati kohor i përcaktuar gjatë miratimit të vetë ligjit.
- ✘ Të përfshihen forumet rinore të partive politike në konsultime ose grupe pune për krijimin e politikave rinore gjithëpërfshirëse, siç është Strategjia kombëtare për të rinjtë ose dokumente të tjera që është e këshillueshme të konsultohen me të rinjtë.
- ✘ Trupi kombëtar këshill-dhënës për të rinjtë (Sipas Ligjit për çështjet rinore dhe politikën rinore) ose institucion tjetër i përshtatshëm për të organizuar konferencë vjetore kombëtare për organizatat rinore dhe rininë e partive politike si një forum për diskutimin e çështjeve të të rinjve.

Rekomandime për zhvillimin e komunitetit

- ✘ Sigurimi i programeve për mbështetjen dhe zhvillimin e forumeve rinore të partive politike dhe bashkëpunimi i tyre në shoqëri.
- ✘ Krijimi dhe mbështetja e kërkimit mbi pjesëmarrjen/përfaqësimin rinor në të gjithë procesin zgjedhor.

Rekomandime për të rinjtë:

- ✘ Të informohen për procesin zgjedhor për programet e partive politike dhe kandidatëve. T'i kërkojnë dhe lexojë programet e partive politike.
- ✘ T'i qasen partive dhe forumeve rinore me sugjerimet dhe pyetjet e tyre.
- ✘ T'i kontaktojnë kandidatët e rinj në zgjedhje me pyetjet dhe sugjerimet e tyre.
- ✘ Të kontaktojnë deputetët në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe në Klubin për çështje dhe politika të rinore me propozimet dhe nevojat e tyre.
- ✘ Të mos përmbahen nga komunikimi me institucionet përgjegjëse për zgjidhjen e problemeve dhe nevojave të tyre.

BIBLIOGRAFI

Benoit K, Laver M. (2009). *Party policy in modern democracies*. New York: Routledge.

Commonwealth Secretariat. (2016). *Global Youth Development Index and Report (Vol 1.)* London: Commonwealth Secretariat.

Dalton RJ, Farell DM, McAllister I. (2013). *Political parties and democratic linkage: how parties organize democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Enti shtetëror për statistika i Republikës së Maqedonisë së Veriut. (2016). *Vlerësimet e popullsisë më 30.6.2015 dhe 31.12.2015 sipas gjinisë dhe moshës, sipas komunave dhe rajoneve statistikore (HTEC 3 - 2007)*. Shkup: Enti shtetëror për statistikë.

European Commission. (2019). *North Macedonia 2019 Report*. Strasbourg: European Commission.

Filipova, A., Jovanov., I. dhe Stankovski, I. (2020). *Analiza e masave për të rinjtë në programet e partive politike nga zgjedhjet parlamentare në 2016*. Shkup: Fondacioni Konrad Adenauer.

Галевски, М. (2019) *Pjesëmarrja socio-politike e të rinjve në Maqedoninë e Veriut: apati, optimizëm ose zhgënjim*. Shkup: Fondacioni Westminster për Demokraci.

Hay, C. (2007). *Why we hate politics (Vol. 5)*. Cambridge: Polity Press.

Inter-Parliamentary Union (2010). *Youth participation in the democratic process*. Resolution adopted by the 122nd IPU Assembly, Bangkok, Thailand.

Inter-Parliamentary Union (2018). *Youth participation in national parliaments: 2018 report*. Geneva: Inter-parliamentary Union.

Jovanov, I., Aleksoski, M., Petrova, B., Nikolovska, S., Kariman, A., Sardeliq, S., Jovanovski, S. A., Delov, B., Hristova, A. dhe Veloska, K. (2016) *Analiza e përfaqësimit të politikave rinore në programet e partive politike gjatë zgjedhjeve parlamentare 2014*. Shkup: Këshilli Rinor Nacional i Maqedonisë.

Jovanov, I., Dimovska, E., Stankovski, I., Filipova, A., Kostovski, V. dhe Sefadini, A. (2020) *Çfarë masa janë hartuar për të rinjtë? Analiza e masave për të rinjtë në programet e partive politike nga zgjedhjet parlamentare në 2020*. Shkup: Këshilli Rinor Nacional i Maqedonisë dhe Shoqata e liderëve për edukim, aktivizëm dhe zhvillim.

Korunovska-Srbijanko, J., Korunovska-Avramovska, N. dhe Maleska, T. (2011). *Kapitullimi, konfuzioni ose rezistenca: kapitali shoqëror mes nxënësve të shkollave të mesme të Maqedonisë*. Shkup: Forumi Arsimor Rinor.

Lührmann, A. (2013) *Enhancing youth political participation throughout the electoral cycle: A good practice guide*. New York, NY: United Nations Development Programme.

Ministria e Shëndetësisë (2018). *Strategjia Kombëtare për promovimin e shëndetit mendor në Republikën e Maqedonisë 2018-2025*.

Të rinjtë në Krizë (2020) *Rekomandime urgjente për zvogëlimin e efekteve negative të krizës së COVID-19 te të rinjtë*.

Park, A. (2004). Has modern politics disenchanting the young?. In A. Park, K. Curtis, C. Thompson, C. Bromley, & M. Phillips (Eds.), *British social attitudes: The 21st report* (pp. 23-48). Thousand Oaks: Sage.

Quinn, M. K., Monroe, L. B., Colaresi, M., Crespin, H. M., Radev, R. D. (2010). How to analyze political attention with minimal assumptions and costs. *American Journal of Political Science*, 54(1), 209-228.

Reaktor - Kërkimi në veprim (2020). *Përvojat dhe qëndrimet në lidhje me mësimin në distancë*.

Stojanova, M. (2017). *Premtimet zgjedhore dhe realiteti pas-zgjedhor në Republikën e Maqedonisë: zbatimi i politikave publike sipas ofertës zgjedhore*.

Topuzovska-Latkoviç, M., Popovska, M., Cacanovska, R., Jakimovski, J., Sasajkovski, S., Simovska, E. dhe Zabijakin-Çatleska, V. (2016). *Studimi për të Rinjtë në Republikën e Maqedonisë 2016*. Shkup: Instituti për kërkime sociologjike dhe politiko-ligjore.

Topuzovska-Latkovq, M., Borota-Popovska, M., Serafimovska, E., Cekiq, A. dhe Starova, N. (2019). *Studim për Rinjtë në Maqedoninë e Veriut 2018/2019*. Shkup: Friedrich Ebert.

Van Gyampo, R. E. (2015). Youth in parliament and youth representation in Ghana. *Journal of Asian and African studies*, 50(1), 69-82.

Zivetz, L. (2019). *Cross-sectoral Youth Assessment - North Macedonia*. Arlington, VA: Navanti Group.

<http://vetuvanja.vistinomer.mk/>

<https://www.radiomof.mk/od-600-evra-minimalna-plata-za-nastavnici-do-opservatorija-so-nasa-na-kokino-shto-vetuvaat-partiite-vo-obrazovanie/>

ANEKS

Aneksi 1 Informacione shitesë nga analiza e listave të kandidatëve dhe përbërjes parlamentare

Tabela 1. Shpërndarja e kandidatëve për deputet sipas grupmoshave dhe komunave sipas letërnjoftimit.

Komuna L.Nj	Grupmosha	Frekuenca	Përqindja
Gjorçe Petrov	18 - 29	7	15.56
	30 - 39	12	26.67
	40 - 49	13	28.89
	50 - 59	6	13.33
	60 - 69	5	11.11
	70 - 79	2	4.44
	80+	0	0.00
	Gjithsej	45	100.00
Jegunovcë	18 - 29	3	37.50
	30 - 39	2	25.00
	40 - 49	3	37.50
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	8	100.00
Aerodrom	18 - 29	10	12.50
	30 - 39	13	16.25
	40 - 49	16	20.00
	50 - 59	15	18.75
	60 - 69	20	25.00
	70 - 79	5	6.25
	80+	1	1.25
	Gjithsej	80	100.00

Haraçinë	18 - 29	2	28.57
	30 - 39	1	14.29
	40 - 49	2	28.57
	50 - 59	2	28.57
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	7	100.00
Berovë	18 - 29	2	50.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	1	25.00
	50 - 59	1	25.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	4	100.00
Manastir	18 - 29	14	14.14
	30 - 39	19	19.19
	40 - 49	25	25.25
	50 - 59	26	26.26
	60 - 69	12	12.12
	70 - 79	3	3.03
	80+	0	0.00
	Gjithsej	99	100.00
Bogdanc	18 - 29	1	50.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	1	50.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	2	100.00

Bogovinjë	18 - 29	3	37.50
	30 - 39	1	12.50
	40 - 49	3	37.50
	50 - 59	1	12.50
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	8	100.00
Bosillovë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	33.33
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	2	66.67
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	3	100.00
Brvenicë	18 - 29	5	19.23
	30 - 39	11	42.31
	40 - 49	6	23.08
	50 - 59	2	7.69
	60 - 69	2	7.69
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	26	100.00
Butell	18 - 29	8	18.18
	30 - 39	14	31.82
	40 - 49	10	22.73
	50 - 59	11	25.00
	60 - 69	1	2.27
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	44	100.00

Vallandovë	18 - 29	1	50.00
	30 - 39	1	50.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	2	100.00
Vasilevë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	100.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00
Vevçan	18 - 29	1	25.00
	30 - 39	1	25.00
	40 - 49	1	25.00
	50 - 59	1	25.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	4	100.00
Veles	18 - 29	12	26.67
	30 - 39	9	20.00
	40 - 49	11	24.44
	50 - 59	10	22.22
	60 - 69	2	4.44
	70 - 79	1	2.22
	80+	0	0.00
	Gjithsej	45	100.00

Vinicë	18 - 29	1	20.00
	30 - 39	2	40.00
	40 - 49	1	20.00
	50 - 59	1	20.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	5	100.00
Vrapçisht	18 - 29	1	14.29
	30 - 39	2	28.57
	40 - 49	3	42.86
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	1	14.29
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	7	100.00
Gazi Babë	18 - 29	9	15.52
	30 - 39	13	22.41
	40 - 49	18	31.03
	50 - 59	14	24.14
	60 - 69	3	5.17
	70 - 79	0	0.00
	80+	1	1.72
	Gjithsej	58	100.00
Gjevgjeli	18 - 29	1	6.25
	30 - 39	6	37.50
	40 - 49	3	18.75
	50 - 59	4	25.00
	60 - 69	2	12.50
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	16	100.00

Gostivar	18 - 29	11	22.92
	30 - 39	10	20.83
	40 - 49	13	27.08
	50 - 59	9	18.75
	60 - 69	3	6.25
	70 - 79	2	4.17
	80+	0	0.00
	Gjithsej	48	100.00
Gradsko	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	50.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	1	50.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	2	100.00
Dibër	18 - 29	6	42.86
	30 - 39	5	35.71
	40 - 49	1	7.14
	50 - 59	1	7.14
	60 - 69	1	7.14
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	14	100.00
Debërc	18 - 29	2	66.67
	30 - 39	1	33.33
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	3	100.00

Dellçevë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	3	50.00
	40 - 49	1	16.67
	50 - 59	1	16.67
	60 - 69	1	16.67
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	6	100.00
Demir Kapi	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	50.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	1	50.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	2	100.00
Demir Hisar	18 - 29	4	40.00
	30 - 39	4	40.00
	40 - 49	2	20.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	10	100.00
Dollnen	18 - 29	2	16.67
	30 - 39	6	50.00
	40 - 49	2	16.67
	50 - 59	1	8.33
	60 - 69	1	8.33
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	12	100.00

Dojran	18 - 29	1	50.00
	30 - 39	1	50.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	2	100.00
	Zhelinë	18 - 29	2
30 - 39		2	28.57
40 - 49		3	42.86
50 - 59		0	0.00
60 - 69		0	0.00
70 - 79		0	0.00
80+		0	0.00
Gjithsej		7	100.00
Zelenikovë		18 - 29	1
	30 - 39	1	25.00
	40 - 49	1	25.00
	50 - 59	1	25.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	4	100.00
	Zërnovc	18 - 29	0
30 - 39		1	100.00
40 - 49		0	0.00
50 - 59		0	0.00
60 - 69		0	0.00
70 - 79		0	0.00
80+		0	0.00
Gjithsej		1	100.00

Ilinden	18 - 29	1	20.00
	30 - 39	3	60.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	1	20.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	5	100.00
Kavadar	18 - 29	4	14.81
	30 - 39	6	22.22
	40 - 49	7	25.93
	50 - 59	8	29.63
	60 - 69	2	7.41
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	27	100.00
Karposh	18 - 29	10	13.51
	30 - 39	8	10.81
	40 - 49	18	24.32
	50 - 59	19	25.68
	60 - 69	14	18.92
	70 - 79	5	6.76
	80+	0	0.00
	Gjithsej	74	100.00
Kisella Vodë	18 - 29	9	15.00
	30 - 39	12	20.00
	40 - 49	11	18.33
	50 - 59	18	30.00
	60 - 69	10	16.67
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	60	100.00

Kërçovë	18 - 29	10	26.32
	30 - 39	12	31.58
	40 - 49	13	34.21
	50 - 59	2	5.26
	60 - 69	1	2.63
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	38	100.00
Konçe	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	1	100.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00
Koçan	18 - 29	2	13.33
	30 - 39	7	46.67
	40 - 49	3	20.00
	50 - 59	2	13.33
	60 - 69	1	6.67
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	15	100.00
Kratovë	18 - 29	2	50.00
	30 - 39	1	25.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	1	25.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	4	100.00

Kriva Pallankë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	33.33
	40 - 49	1	33.33
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	1	33.33
	80+	0	0.00
	Gjithsej	3	100.00
Krivogashtan	18 - 29	3	50.00
	30 - 39	1	16.67
	40 - 49	2	33.33
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	6	100.00
Krushevë	18 - 29	5	38.46
	30 - 39	2	15.38
	40 - 49	3	23.08
	50 - 59	1	7.69
	60 - 69	2	15.38
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	13	100.00
Kumanovë	18 - 29	11	14.10
	30 - 39	17	21.79
	40 - 49	24	30.77
	50 - 59	19	24.36
	60 - 69	6	7.69
	70 - 79	1	1.28
	80+	0	0.00
	Gjithsej	78	100.00

Likovë	18 - 29	3	17.65
	30 - 39	9	52.94
	40 - 49	2	11.76
	50 - 59	3	17.65
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	17	100.00
Llozovë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	1	100.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00
Mavrovë dhe Rostushe	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	33.33
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	1	33.33
	60 - 69	1	33.33
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	3	100.00
Makedonska Kamenicë	18 - 29	1	100.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00

Makedonski Brod	18 - 29	2	25.00
	30 - 39	3	37.50
	40 - 49	2	25.00
	50 - 59	1	12.50
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	8	100.00
Mogillë	18 - 29	3	75.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	1	25.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	4	100.00
Negotinë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	2	15.38
	40 - 49	2	15.38
	50 - 59	2	15.38
	60 - 69	1	7.69
	70 - 79	5	38.46
	80+	1	7.69
	Gjithsej	13	100.00
Novac	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	1	20.00
	40 - 49	1	20.00
	50 - 59	3	60.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	5	100.00

Novo Sellë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	1	100.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00
Ohër	18 - 29	14	34.15
	30 - 39	7	17.07
	40 - 49	9	21.95
	50 - 59	5	12.20
	60 - 69	3	7.32
	70 - 79	3	7.32
	80+	0	0.00
	Gjithsej	41	100.00
Petrovec	18 - 29	2	22.22
	30 - 39	3	33.33
	40 - 49	3	33.33
	50 - 59	1	11.11
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	9	100.00
Pehçevë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	1	50.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	1	50.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	2	100.00

Pllasnicë	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	1	100.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00
Prilep	18 - 29	13	21.67
	30 - 39	25	41.67
	40 - 49	9	15.00
	50 - 59	6	10.00
	60 - 69	6	10.00
	70 - 79	1	1.67
	80+	0	0.00
	Gjithsej	60	100.00
Probishtip	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	2	28.57
	40 - 49	5	71.43
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	7	100.00
Radovish	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	2	25.00
	40 - 49	3	37.50
	50 - 59	2	25.00
	60 - 69	1	12.50
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	8	100.00

Rankovc	18 - 29	1	100.00
	30 - 39	0	0.00
	40 - 49	0	0.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	1	100.00
	Resnjë	18 - 29	4
30 - 39		1	8.33
40 - 49		2	16.67
50 - 59		5	41.67
60 - 69		0	0.00
70 - 79		0	0.00
80+		0	0.00
Gjithsej		12	100.00
Rosoman		18 - 29	1
	30 - 39	2	33.33
	40 - 49	1	16.67
	50 - 59	2	33.33
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	6	100.00
	Saraj	18 - 29	5
30 - 39		8	42.11
40 - 49		4	21.05
50 - 59		1	5.26
60 - 69		1	5.26
70 - 79		0	0.00
80+		0	0.00
Gjithsej		19	100.00

Shën Nikollë	18 - 29	5	41.67
	30 - 39	2	16.67
	40 - 49	1	8.33
	50 - 59	4	33.33
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	12	100.00
Sopisht	18 - 29	0	0.00
	30 - 39	4	57.14
	40 - 49	3	42.86
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	7	100.00
Nagoriçan i vjetër	18 - 29	1	20.00
	30 - 39	1	20.00
	40 - 49	2	40.00
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	1	20.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	5	100.00
Strugë	18 - 29	8	22.22
	30 - 39	14	38.89
	40 - 49	10	27.78
	50 - 59	3	8.33
	60 - 69	1	2.78
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	36	100.00

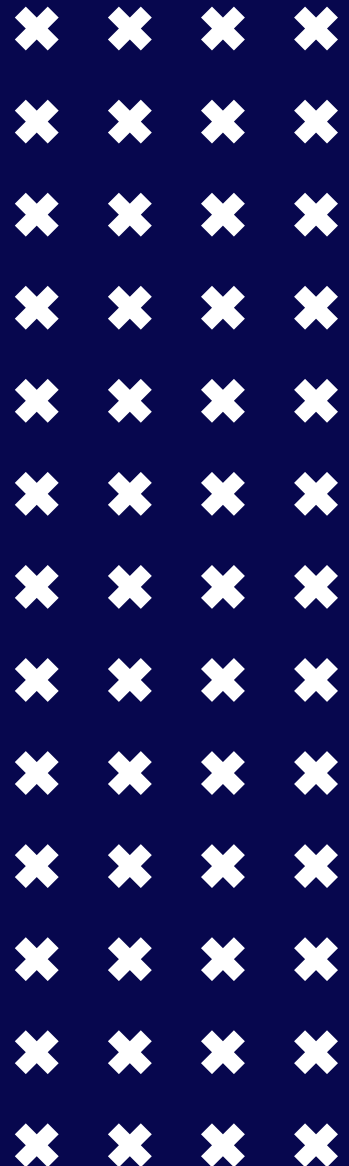
Strumicë	18 - 29	1	5.26
	30 - 39	5	26.32
	40 - 49	5	26.32
	50 - 59	4	21.05
	60 - 69	4	21.05
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	19	100.00
Studenëan	18 - 29	11	37.93
	30 - 39	10	34.48
	40 - 49	4	13.79
	50 - 59	3	10.34
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	1	3.45
	80+	0	0.00
	Gjithsej	29	100.00
Tearcë	18 - 29	2	16.67
	30 - 39	6	50.00
	40 - 49	3	25.00
	50 - 59	1	8.33
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	12	100.00
Tetovë	18 - 29	12	19.67
	30 - 39	15	24.59
	40 - 49	18	29.51
	50 - 59	10	16.39
	60 - 69	5	8.20
	70 - 79	1	1.64
	80+	0	0.00
	Gjithsej	61	100.00

Qendër	18 - 29	5	5.38
	30 - 39	10	10.75
	40 - 49	30	32.26
	50 - 59	19	20.43
	60 - 69	25	26.88
	70 - 79	4	4.30
	80+	0	0.00
	Gjithsej	93	100.00
Çuçer - Sandevë	18 - 29	2	20.00
	30 - 39	2	20.00
	40 - 49	3	30.00
	50 - 59	2	20.00
	60 - 69	1	10.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	10	100.00
Çair	18 - 29	11	15.28
	30 - 39	20	27.78
	40 - 49	19	26.39
	50 - 59	13	18.06
	60 - 69	8	11.11
	70 - 79	1	1.39
	80+	0	0.00
	Gjithsej	72	100.00
Çashkë	18 - 29	8	47.06
	30 - 39	7	41.18
	40 - 49	2	11.76
	50 - 59	0	0.00
	60 - 69	0	0.00
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	17	100.00

Shtip	18 - 29	8	19.05
	30 - 39	13	30.95
	40 - 49	9	21.43
	50 - 59	9	21.43
	60 - 69	3	7.14
	70 - 79	0	0.00
	80+	0	0.00
	Gjithsej	42	100.00
	Shuto Orizarë	18 - 29	9
30 - 39		12	44.44
40 - 49		5	18.52
50 - 59		0	0.00
60 - 69		1	3.70
70 - 79		0	0.00
80+		0	0.00
Gjithsej		27	100.00

**Western Balkans
Democracy Initiative**

Për dizajnin

Shpërqëndrimi është pjesë e serisë të ilustrimeve Gjendjet negative të mendjes (XsnOs), nga Vlado Srbinoski (Premi Gato), dizajner grafik dhe artist vizual nga Shkupi. Seriali është frymëzuar nga gjendjet dhe sfidat me të cilat përballemi që të vendosim një ekuilibër psiko-fizik.